

SZAKDOLGOZAT

LUKÁCS BALÁZS ISTVÁN

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Budai Campus

Tájépítészeti, Településtervezési és Dísznövénykertészeti Intézet

Tájrendező és kertépítő mérnöki alapképzési szak

**A KOMPOLTI GRASSALKOVICH-KASTÉLY ÉS
KÖRNYEZETÉNEK TÖRTÉNETI KUTATÁSA**

Konzulens: Dr. Gecséné Dr. Tar Imola Csilla

egyetemi docens

Kertművészeti és Kertépítészeti Tanszék

Készítette: Lukács Balázs István

QFD0KE

nappali

Budapest

2024

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	5
1.1. <i>A témaválasztás megindoklása</i>	<i>5</i>
1.2. <i>A téma lehatárolása.....</i>	<i>5</i>
1.3. <i>A vizsgálatom célja.....</i>	<i>6</i>
2. A KUTATÁS MÓDSZEREI	7
2.1. <i>Írásos források</i>	<i>7</i>
2.2. <i>Képi és térképi források.....</i>	<i>8</i>
2.3. <i>Helyszíni személyes bejárása</i>	<i>9</i>
3. TÖRTÉNETI VIZSGÁLAT	10
3.1. <i>Kompolt általános bemutatása.....</i>	<i>10</i>
3.2. <i>Kompolt történetének áttekintése</i>	<i>11</i>
3.3. <i>Grassalkovich I. Antal munkássága</i>	<i>14</i>
3.4. <i>Grassalkovich I. Antal építésze</i>	<i>17</i>
3.5. <i>A kastély és a kert</i>	<i>20</i>
4. KRONOLÓGIA	30
5. JELENLEGI ÁLLAPOT	33
6. ÉRTÉKELES	41
6.1. <i>Értékek, védelemre érdemes objektumok</i>	<i>41</i>
6.2. <i>Konfliktusok, problémák</i>	<i>45</i>
7. JAVASLATOK.....	47
8. ÖSSZEGZÉS	49

9. IRODALOMJEGYZÉK.....	50
<i>9.1. Írott források</i>	<i>50</i>
<i>9.2. Internetes források.....</i>	<i>51</i>
10. ÁBRAJEGYZÉK.....	53
11. MELLÉKLETEK	54

1. BEVEZETÉS

1.1. *A témaválasztás megindoklása*

A kastélykertek és történeti helyszínek iránti érdeklődésem korán megmutatkozott, mindig is lelkes voltam a művészettörténet és az építészet minden formája iránt, ami a természetszeretettel kiegészülve sodort a tájépítész pálya irányába. A természet és az ember kapcsolatának komplexitása, a régmúlt vívmányai és alkotásai minden alkalommal áhítattal töltenek el, amely érzést egyetemi tanulmányaim még inkább nyomatékosították.

Mivel ez a terület a mai napig kiemelkedően foglalkoztat, így nem volt szükség túl sok gondolkodásra vagy nehéz döntések meghozatalára ahhoz, hogy elhatározzam, mire szeretnék ebben a kutatómunkában figyelmet fordítani: egy magyarországi, bármilyen jelentőséggel bíró, a közelmúltban elhanyagolt kastély történetének és jelenlegi helyzetének vizsgálatára. Konzulensem javaslatára esett végül a választásom a kompolti Grassalkovich-kastélyra, amely talán kertépítészetileg kevésbé meghatározó, azonban mind a Grassalkovich család örökségének, mind a hazai agrártudomány fejlődésének igen releváns eleme.

1.2. *A téma lehatárolása*

A dolgozat témáját tekintve egy több szemszögből elvégzett, több aspektust és – sok esetben változó – tényezőt, körülményt megvizsgáló történeti kutatás.

Magába foglalja a tágabb értelemben vett helyszín, Kompolt település történetét, az első honfoglaláskori leletektől kezdve az összes fontosabb eseményt – jelentse ez a terület lakosságának pusztulását, vagy éppen a Grassalkovich-uradalom felvirágzásából adódó megújulást és terjeszkedést – a mai, modern közigazgatási formában ismert állapotáig.

Majd az ennél történelmileg ugyan rövidebb, de annál meghatározóbb, a birtokot közvetlenül tárgyaló történeti kutatás következik, amelynek jobb megértése végett nagy hangsúlyt fektetek Grassalkovich I. Antal személyére. Az ő élete és munkássága önálló írásokat is ihletett már, és még így is érdemes lenne foglalkozni ezzel az egyedülálló elmével, ezzel a kiemelkedő szervezőképességgel és politikai érzékkel megáldott senkiből főúrrá lett férfival.

Bár határozottan kevesebb forrás van a kastély parkjáról, mint akár a főépületről, akár a számos melléképületről – melyek nagy része gazdasági épület, ezért gyakran az uradalom megnevezéssel találkozhatunk –, a helyszín ezen két élesen elkülöníthető jellegű elemeit az őket megillető, elkülönített alfejezetekben vizsgálom mélységükben – továbbra is történeti szemszögből.

A kutatás lezárásaként, mintegy összefoglalva az addig leírtakat, összeállítok egy áttekinthető fejezetet, kronologikus rendbe állítva a kiemelendő történéseket. Egyrészt sorra veszem a birtoklási viszonyokat, azaz, hogy mikor, ki és hogyan jutott hozzá a területhez – legyen szó korábban az egész településről, később pedig, amikortól már lehet arról beszélni, a konkrétan a kastélyhoz tartozó birtokról. Másrészt összefoglalom valamennyi további jelentős eseményt, mindezt, az áttekinthetőséget elősegítendő, pontokba szedve.

Ezt követően megvizsgálom és kiértékelem a helyszín jelen állapotát a történeti kutatásból megszerzett információk tükrében, az általuk megszerzett témában való jártasságot felhasználva. Végül pedig ezekre az értékekre és konfliktusokra reflektálva teszek pár javaslatot a kastély és környezete jövőjét illető problémákkal és kérdésekkel kapcsolatosan.

1.3. A vizsgálatom célja

Jelen dolgozat elkészítésével egy olyan széleskörű, összefoglaló dokumentáció létrehozása a célom, amely a jövőben segítheti, megkönnyítheti, szerencsés esetben előbbre viheti a kastély és parkjának fennmaradásával és karbantartásával foglalkozó, esetlegesen helyreállítására és felújított állapotának megőrzésére vállalkozó szakemberek munkáját.

A célom mindezzel pedig nem más, mint hogy felhívjam egyrészt a tettere kész szakemberek, másrészt az érdeklődő laikusok figyelmét a helyszín rejtett értékeire, feltárjam annak jelentőségét a hazai kertépítészet szempontjából, illetve mindezek felhasználásával előrevetítsem a benne rejlő turisztikai lehetőségeket – más szóval, hogy bemutassam, lenne értelme és haszna erre a helyszínre időt, energiát és anyagi forrást fordítani.

2. A KUTATÁS MÓDSZEREI

A kutatás első, kezdeti szakaszában igyekeztem fellelni a lehető legtöbb, számomra hasznos információtartalommal bíró anyagot, majd ezeket megvizsgálva és leszűrve összeírni egy kiindulási alapnak elégséges irodalmi jegyzéket. Természetesen ezen források nagyrészt csak a téma egy-egy szegmensével kapcsolatban közöltek említésre méltó adatokat, azonban szerencsére rátaláltam néhány – mind időszakot, mind szempontot tekintve – nagyobb kiterjedésű műre.

Ezeknek az anyagoknak a feldolgozása után, ahogy már kezdtem jobban átlátni a történések idővonalát, ahogy az összefüggések zavaros rendszere elkezdett értelmet nyerni számomra, úgy körvonalazódott ki előttem a dolgozat felépítése, és hogy tulajdonképpen mire is szeretném fektetni a hangsúlyt, mit tudok és mit érdemes kiemelni az információk tömkelegéből.

2.1. Írásos források

A dolgozatom elkészítése folyamán felkutattam, kiértékeltem és felhasználtam a kompolti Grassalkovich-Károlyi kastélyról és annak kertjéről fellelhető számtalan írásos forrást. Ezen dokumentumokat a Hungaricana weboldal online kereshető adatbázisában találtam meg.

Településtörténeti szempontból leghasznosabbnak Bakó Ferenc *Kompolt község településnéprajzának vázlat*a c. írása bizonyult, hiszen ebben rengeteg pontos adat fellelhető a lakosság nagyságát, összetételét, valamint ezek változását illetően.¹ Hasonlóan értékes Éble Gábor műve *A debő-parádi hitbizományi uradalom történetéről*, ami egy hosszú időszakot felölelve segítette munkámat.² Ennek egyfajta kiegészítésének, folytatásának tekinthető B. Gál Edit publikációja, *A debő-parádi uradalom átvételi leltára 1777-ből*.³

Varga Kálmán *Egy kastélyépítő főúr a 18. században: Grassalkovich I. Antal* c. irománya az egyedülálló uradalomrendszert létrehozó kamaraelnök életének lebilincselő részleteibe enged betekintést,⁴ míg

¹ BAKÓ 1994

² ÉBLE 1909

³ B. GÁL 1994

⁴ VARGA 1998

Dóka Klára a főnemes munkásságának témakörét járja körbe *A Grassalkovichok telepítési politikája* c. értekezésében.⁵

Bár a kastély és kertjének történetének szempontjából kevésbé jelentős információkat tartalmaznak – az esetleges felújítás tekintetében pedig még annál is jelentéktelenebbnek hatnak –, a helyszín teljeskörű és lehető legrégebbre nyúló kutatásának részeként nem tartom nélkülözhetőnek a következőkben felsorolásra kerülő forrásokat sem.

A település egyfajta kezdetének számító bencés kolostorról és annak jelentőségéről ír Kovács Béla az *Elpusztult középkori kolostorok Heves megyében* c. munkájában.⁶ Ehhez pedig kapcsolódik a már említett Bakó Ferenc egy másik műve, ami a *Borpincék történeti-néprajzi kutatása a Felföldön* címet viseli,⁷ valamint a szintén ehhez az időszakhoz kötődő *Gótikus kelyhek Kompoltról* c. Fodor László írás.⁸ A Grassalkovich-uradalom létrejötte utáni állapotról ismét B. Gál Edit szolgáltat pár információt a *Kastélyok, fogadók a 18. században* c. írásában.⁹

Továbbá fontos referencia-irodalomnak véltem Vajdai Ágnes Viktória kutatását *A Grassalkovichok barokk kertépítészetéről*.¹⁰ A kompolti kertről nem tartalmaz egzakt információkat, csupán a legmeghatározóbb Grassalkovich-kertekről esik benne szó, ennek ellenére hasznos és alkalmazható áttekintésként tekintettem rá.

2.2. Képi és térképi források

Ezen a téren a történeti térképek és légifelvételek felkutatása és azok összehasonlítása volt az első lépésem, melyeket az Arcanum térképes adatbázisából és a fentről.hu weboldalról szereztem be, hiszen ezekből a forrásokból tudtam hozzájutni a legjobb minőségű felvételekhez. Ezt több szempontból is meglehetősen hasznosnak találtam, ugyanis leolvasható a kastély épületeinek elhelyezkedése, változásai, emellett pedig fontos információkkal szolgál a kert elrendezését illetőleg.

⁵ DÓKA 2001

⁶ KOVÁCS 1966

⁷ BAKÓ 1996

⁸ FODOR 1990

⁹ B. GÁL 1993

¹⁰ VAJDAI 2001

Találtam továbbá több, a Millennium körül készült képeslapot és a 20. század során készült fényképet – ezeket szintén a Hungaricana online böngészhető adatbázisának áttekintése során fedeztem fel –, az utóbbi 20 évben készült és jelenlegi állapotot megelevenítő felvételt – amik Vajdai Ágnes *A Grassalkovichok barokk kertépítésze* és Varga Kálmán *Egy kastélyépítő főúr a 18. században: Grassalkovich I. Antal* című művekben, a Heves Megyei Hírlapban és Kompolt Község Honlapján találhatóak, amikhez hasonlókat és amiknél aktuálisabbakat azonban én is készítettem.

Reményeim szerint ezeknek a képeknek, térképeknek az összevetésével olyan összefüggések vagy éppen ellentmondások láthatnak napvilágot, amikről minimális – vagy általában inkább semmilyen – írott adatot nem találni máshol: ahogy kirajzolódik az ösvények nyomvonala, vonalvezetése; megfigyelhetők a szerkesztésben megjelenő stílusjegyek; beazonosíthatóak bizonyos növény egyedek, amik megtalálhatóak egy régi képeslapon vagy írott dokumentumban.

2.3. Helyszín személyes bejárása

A jelenlegi állapot legkézenfekvőbb és legmegfelelőbb módja egyértelműen a terület személyes felmérése, célszerűen minél több alkalommal, hiszen fontos a helyszín több aspektusát is megismerni, tekintve, hogy mennyit változtathatnak az első és a sokadik alkalommal tett benyomáson is az eltérő fény-és időjárási viszonyok.

Természetesen pedig nem csupán a kert hangulatait kell megismernünk ilyenkor, hanem megkeresni, felismerni és lejegyezni azokat az aspektusokat, részleteket, amelyeket előzetesen az írott, képi és térképi forrásokból már megtudtunk a vizsgált területről és környezetéről, azok változásairól. A helyszínen tapasztaltakról elsősorban a jelenlegi állapot kifejtésénél fogok beszámolni, továbbá a történeti kutatásra alapozva tárom fel a jelenlegi, véleményem szerint konfliktusos elemeket és védendő értékeket.

1. ábra: A kompolti Grassalkovich-kastély főbejárata (saját fotó)

3. TÖRTÉNETI VIZSGÁLAT

3.1. Kompolt általános bemutatása

A kompolti Grassalkovich-Károlyi kastély Heves vármegye délkeleti részén, a Füzesabonyi járásban, Kompolt község nyugati szélén található (3356 Kompolt, Fleischmann u. 4., hrsz. 82/13, koordináták: N 47.742639, E 20.240758).

Az 1869 fő-t számláló település független polgármestere Balázs Zoltán, aki 1998 óta tölti be ezt a pozíciót (1. melléklet). A község közigazgatási területe 2 273 hektár, nemzetiségi megoszlása túlnyomóan magyar (90%), cigány (16%) és német (2%) kisebbséggel, a lakosok többnyire római katolikusok (34%) – vagy egyéb keresztény vallásúak (6%) –, vagy pedig felekezeten kívüliek (15%), habár 44% nem nyilatkozott a legutóbbi felmérés során (2. melléklet).¹¹

A település fontosabb nevezetességei közé tartozik a dolgozat témáját adó Grassalkovich-Károlyi kastély, mely barokk stílusú központi épülete 1750-ben épült, a hozzá tartozó magtár épület, ami – szintén barokk stílusban – 1770-ben készült el, az ehhez kapcsolódó Növénynemesítő Intézet, amelyet 1918-ban alapított Fleischmann Rudolf, valamint az 1748-ban épült, majd neoromantikus stílusban felújított katolikus templom.

Legfontosabb közúti megközelítési útvonala a 3208-as út, ami a 3-as főút kápolnai szakaszával köti össze, valamint az M3-as autópálya káli csomópontjával. Vasútvonalak közül a Hatvan-Miskolc-Szerencs-Sátorajaujhely és a Kisterenye-Kál-Kápolna vonalak érintik.

2. ábra: Kompolt elhelyezkedése Magyarországon és Heves vármegyében, valamint a kastély elhelyezkedése Kompolton (Google Maps)

¹¹ INT01

3.2. Kompolt történetének áttekintése

Vannak arra utaló bizonyítékok, hogy a területen már az őskorban jelen voltak az emberek. 1994-ben, Kompolt határában, a Kígyós-ér mentén, Domboróczki László régész és archeológus tárt fel neolitikus település egykori létezésére utaló leleteket.¹²

A település nevének első írásban történő megjelenése 1272 és 1290 közé tehető, és valószínűleg egy régi német személynév magyarosításából ered. Ez a név évszázadokon át öröklődött az Aba nemzetségben – a XIII. és XIV. században még viseli néhány családtag –, ami alátámasztja, hogy Kompolt az Árpád-korban az Aba nemzetség, pontosabban annak Kompolti és Lipóci ágának birtoka. Ekkor alapították meg a bencés apátságot, melynek pontos építési időpontját nem lehet tudni, de kikövetkeztethető, hogy valamikor a XIII. század elején épült, hiszen 1280-ban IV. László király itt bocsátott ki oklevelet, miszerint a tatárjárás alatt romba dőlt monostor és templom helyreállítására engedélyt ad. A romokat 1710-ben még lehetett látni, napjainkra már semmi sem maradt belőlük.¹³

Itt hirdette ki továbbá 1322-ben a király az Aba nembeli Csobánkák jószágvesztését, ezáltal pedig a falu a Solymosi ághoz került. A terület akkori fontosságát az is kiemeli, hogy a falu a XIV. században a vármegyei törvényhatóság székhelye volt. Mivel eredetileg két különálló település volt, ezek egy időre külön tulajdonba kerültek. Kiskompolt – amit gyakran Felsőkompoltként is említene, arra utalva, hogy a mai település északi részén lehetett – 1430-ban az egri egyház birtokába került; Nagykompolt pedig a nemesi nemzetségeké, az Abák után az Ország, a Török és a Nyáry családoké lett. 1550-től mindkettő lakatlan pusztaként volt számontartva.¹⁴

A Török Hódoltság és a királyi Magyarország határán egy elég kényes területnek tartották a debrői uradalmat, majd egy ideig Rákóczi birtok volt, így 1711-ben az uralkodó, III. Károly, egy részét Althan Kereszténynek, másik részét Rákóczi Júlia férjének, Aspremont Reckheim Károlynak adományozta. I. Antal tőlük vásárolta meg részletekben 1738 és 1758 között, és Kompoltot tette meg a Debrői uradalom központjának, valamint majd 200 év elteltével újjátelepítette azt. A telepítési szerződés 1754-ben kelt Gödöllőn, eszerint 100 házzal bővítené az egykori pusztát. A telepésekkel kötött szerződés azt is kiköti, hogy házaikat „a már odaérkezett német telepések mintájára” kötelesek építeni. A néphagyomány a telepítés három szakaszát tartja számon: az első

¹² INT02

¹³ BAKÓ 1994, 173., 175.

¹⁴ BAKÓ 1994, 174.

hullám csak egy sor házat épített a kastélytól a temetőig (1747?), a falu többi része később, 1748-ban és 1754-ben települt be.¹⁵

A majorság 1841-ben, III. Antal halála után, örökös híján előbb a Forgách családra száll, akik először bérbe, majd 1847-ben véglegesen eladják gróf Károlyi Györgynek. A gróf több környező birtokot felvásárol, ezzel bővítve az uradalmat. 1877-es halálakor a terület a fiára száll.¹⁶

Érdekesség, hogy egy időben csaknem minden portán volt kerekas kút, de 1880 körül, amikor a kompoltiak rátértek a dohánytermesztésre és annak házi feldolgozására, sokan kivitték a kutat az utcára, a lakóház elé, mert a dohány beszállítása, simítása, kötözése miatt útban volt.¹⁷

Az észak-déli irányban húzódó település az elmúlt évszázadokban egyutcás volt, amelyet a templom és a kastély két részre osztott, a déli részt az egykori német telepesek, az északi részt pedig magyar cselédek és zsellérek lakták. A déli rész régiségéről tanúskodik a hagyományos „Falu” elnevezés, amelyet egy ideig Hámán Kató utcának hívtak a falu "munkásmozgalmi hőse" után, ma pedig Deák Ferenc nevét viseli. (3. melléklet) A falutól északra, a templomon és a kastélyon túl a Magyar-sor található, amelyet korábban egyszerűen csak Sornak hívtak. Ezutóbbi nevét onnan kapta, hogy 1920 előtt csak az egyik oldala volt beépítve, és itt kaptak telket a magyarul beszélő munkások és az uradalmi cselédek. Az etnikai és gazdasági különbségek, amelyek egykor a falu lakói között fennálltak, mind a település formájában, mind annak építésmódjában tükröződnek.

1920 óta a falu főként kelet felé terjeszkedett, a Tarna folyón túlra, és az új településen a villaszerű házak részben kertvárosiasan épültek, egészen a Kápolnát Kállal összekötő útig és a Kál-Kápolna vasútállomásig. Ennek nagyrésze az 1945-ös földosztás után történt.¹⁸

A rendszerváltást követően Kál, Kompolt és Kápolna településeket újra felosztották, ekkor a területek nagy arányban Kálhoz kerültek, Kompolt több területet elvesztett, de így is nagyobb tudott maradni, mint Kápolna. A kis területen élő aránylag nagy lakosság, illetve az új városvezetés fejlesztési terveinek megvalósítása nem könnyítette meg a település gazdasági pozícióját, azonban ennek ellenére is folyamatosan és kitartóan dolgoznak valamennyi generációba tartozó lakos mindennapos jóllétéért. Mivel Balázs Zoltán Polgármester Úr majdnem harminc éve tölti be ezt a pozíciót, ez alatt az idő alatt a település rengeteget tudott fejlődni. Az évek során megújult a

¹⁵ BAKÓ 1994, 174.; DÓKA 2001, 35-36.

¹⁶ ÉBLE 1909, 124.

¹⁷ BAKÓ 1994, 176.

¹⁸ BAKÓ 1994, 175.

közúthálózat, az oktatás mindig prioritást élvezett, így megépült egy általános iskola és egy zeneiskola, a közelmúltban pedig egy óvodával és egy bölcsődével is gyarapodott a köznevelési rendszer, illetve az iskolaudvaron felépült egy kézilabda csarnok és egy műfüves futballpálya. Kezdetben Kompolt nem rendelkezett saját községházzal sem, a káli községházán belül tevékenykedett a kompolti önkormányzat. Az egyik első fejlesztés volt létrehozni a Faluházát, ami egy korábban személtlerakóként funkcionált területen kapott helyet, és melynek érdekessége, hogy a talaj friss rekultivációjából adódó instabilitása miatt nem lehetett hagyományos módszerekkel építkezni, így Ausztriából megvásárolt, előregyártott elemekből állították össze az épületet. A település a későbbiekben is kelet felé terjeszkedett, itt alakult ki a mai napig bővülő új falurész.¹⁹

Ezzel a kézzelfogható fejlődéssel szemben, ha a település nyugati részére tekintünk, az „ófalura”, ahol a kastély is található, hatalmas településképi eltérést és településfejlődési visszaesést tapasztalunk. Abból adódóan, hogy ez a rész messzebb került az új faluközponttól, sokan keletebbre költöztek, például az iskola és a vasútállomás közelsége végett. A lakatlanná váló lakóházakba az évek során beköltöző roma lakosság pedig sajnos csak rontott a falurész állapotán. Ennek egyik oka, ami a folyamat visszafordítását is igen megnehezíti, hogy ez a pár utca geográfiai is elszakadt a falu túlnyomó részétől, csak egy szántóföldek közt áthaladó út kapcsolja össze őket, aminek ráadásul a Tarnán is át kell haladnia ehhez.

Ami a település jövőjét illeti, a 2024-es Önkormányzati választásokon Balázs Zoltán már nem kívánt indulni, így a község új polgármestere az egyedüli, független jelölt, Blahó László lett, ezzel pedig minden tervezett fejlesztés az ő felelősségi és döntéskörébe került.

3. ábra: Fent a kompolti Faluház (INT05), jobbra az általános iskola és óvoda, a kézilabda csarnokkal és műfüves focipályával (Balázs Zoltán)

¹⁹ Látogatásaim alkalmával a Polgármester Úr készségesen állt segítségemre, válaszolt kérdéseimre és ellátott rengeteg információval, harminc éves pályafutása tapasztalataival és eredményeinek történeteivel. Ezeket ezúton is hálásan köszönöm neki!

3.3. Grassalkovich I. Antal munkássága

1694. március 5-én látta meg a napvilágot Ürményben (ma Mojmirovce, Szlovákia), szerény anyagi körülmények közt élő, horvát származású családban. Szorgalmának és tehetségének köszönhetően családja mindenben támogatta, jezsuita középiskolát végzett, majd 1715-ben, huszonegy évesen tette le ügyvédi esküjét. Öt évvel később, 1720-ban, az uralkodó koronaügyésszé nevezte ki, így bekerült a legmagasabb hivatalnoki rétegbe. 1731-ben szolgálataiért és eredményeiért III. Károly saját királyi személynökévé tette, így ő lett az uralkodó képviselője az igazságszolgáltatásban, valamint az alsótábla elnöke. A következő évben főnemessé emelték, bárói rangot és címet kapott.²⁰

4. ábra: Grassalkovich I. Antal portréja
(VARGA 1998, 122.)

Amikor Mária Terézia 1741-ben segítséget kért a magyar rendektől az örökösödési háborúban kialakult helyzetét támogatandó, a királynő I. Antaltól kért segítséget a nemesek meggyőzésében. Mindennek köszönhetően hangzott el a „Vitam et Sanquinem!”, amiért a királynő, mintegy köszönetképp, 1743-ban grófi címet adományozott neki. 1744-től Arad, 1751-től pedig Nógrád vármegye főispánja volt. 1748-ban nevezték ki a Magyar Kamara elnökévé, azaz a kincstár felelősévé, majd 1749-ben őt bízták meg a Budavári palota újjáépítésének megtervezésével és irányításával. 1758-tól főlovászmesterként lett a királyi udvar tagja, továbbá 1767-ben megkapta a Szent István Rend nagykeresztjét. A királynő minden törekvését elismerte és mindvégig bizalmasaként kezelte.²¹

Karrierjének ilyen sikeres alakulásában valószínűleg hatalmas szerepet játszott, hogy az országban a török hódoltságot és a Habsburg felszabadítást követő megerősödő monarchiában egyre fontosabb politikai kérdéssé vált az ország saját érdekeinek érvényesítése, illetve azok intézményes kinyilatkoztatása. I. Antal köznemesi származása különböztette meg őt arisztokrata társaitól, ebből kifolyólag képes volt az udvarhoz való hűség megőrzésének és a magyar királysági állameszme visszaállításának kompromisszumos megoldásaira törekedni. A Kamara elnökeként

²⁰ VARGA 1998, 121.

²¹ VARGA 1998, 121-122.

pénzügyi önállóságot igyekezett kialakítani, a pozsonyi és budai paloták újjáépítésével pedig a hagyományos magyar politikai központok presztízsének visszaállításán dolgozott.²²

Befolyásának megalapozását nem csak ez a politikai hozzáállása jelentette, hiszen az évtizedek során rengeteg birtokra tett szert. A török idők után létrehozott Újszerzeményi bizottság vezetőjeként rálátott minden birtokviszonyra, így lehetősége volt könnyen és olcsón földet vásárolni a rászorultaktól. Emellett házasságai és királyi adományok révén is hozzájutott területekhez, egyre gyarapítva birtokainak mennyiségét és uradalmának méretét. Először szülőhelye környékén szerzett birtokokat, majd 1723-ban vásárolta meg Gödöllő egy részét és Isaszeg, melyeket egyrészt a gödöllői uradalom, másrészt családja központjának szánt. Abban, hogy Gödöllőre esett a választása egy ilyen jelentős helyszín kijelölésében, nagy szerepet játszottak különböző gazdasági, politikai és karrierépítői szempontok – többek között, hogy ekkori kamarai ügyész hivatása Pesthez kötötte, vagy hogy ezen a környéken lehetett könnyen birtokot szerezni a török idők után.^{23 24}

Fontos aspektusa még a családi székhely létrehozásának a mögötte húzódó általános karrierépítési minta is, miszerint a köznemességből való kiemelkedés elején építeni kell egy tekintélyt parancsoló kastélyt vagy kúriát, ezzel semlegesítve gyökértelennek titulált származását és lefektetve egy történelmivé nemesülő családi fészek alapjait. Ezután következhet a karrier felépítése, a kiteljesedéssel pedig a meglévő birtok fejlesztése és bővítése, továbbá újak építése. Mint aktív politikus, Grassalkovichnak rengeteget kellett utaznia, tehát a jelentősebb politikai helyszíneken is rezidenciákra volt szüksége, amiket csupán időszakosan használt, azonban olyankor meg kellett felelniük a Kamaraelnök státuszának és igényeinek. Hasonló céllal, funkcióval és kialakítással pedig uradalmainak gazdasági irányításának érdekében majorsági központokat, udvarházakat építtetett. Az 1730-40-es években birtokába került többek között Kerepes, Soroksár, Vecsés, Újhartyán, Kartal, Göd, Szentmiklós, Bag és Dunakeszi. 1748-ban már 12 községet és 25 pusztát birtokol, Pesttől észak-és délkeletre, melyek területe összesen mintegy 135 ezer kataszteri hold.²⁵ (4. melléklet)

²² VARGA 1998, 122.

²³ VARGA 1998, 123.

²⁴ De a legmeghatározóbb elvet, ami a választást indokolja, maga Grassalkovich fogalmazta meg: „Nagy ember lévén, ne lakjál mindenkor a' városban, hanem közel hozzája, mind azért, hogy meg-keressenek azok, a' kiknek szüksége vagyon reád, mind pedig hogy a' tselekedetüre vigyázó és tzigkáló emberiül ment lebesz valamikor tetteik.” (VARGA 1998, 126.)

²⁵ VARGA 1998, 124-125.

A török hódoltság után hátra maradt elnéptelenedett területek visszatelepítése priorizált politikai problémát jelentett. Több dolgozat is készült a kérdésben, rendi gyűléseket tartottak a megoldás megtalálása érdekében, melyek eredményeként arra jutottak: külföldi csoportokat, elsősorban németeket, vallási hovatartozásra való tekintet nélkül, kell ezekre a területekre vonzani, adókedvezmény és szabad költözködési joggal megajándékozva őket. Ezzel párhuzamosan azonban egy spontán népvándorlás is lezajlott, az ország déli részére szerb és horvát lakosok költöztek be, északról pedig szlovák nyelvű csoportok költöztek főleg Pest és Heves megyei falvakba, többek között Grassalkovich birtokaira is. A földesurak ettől függetlenül igyekeztek megoldani a szervezett betelepítést. A házhelyeket, de még a jobbágytelkeket, legelőket is előre kijelölték, így szabályos településhálózatot kialakítva. Az új lakosoknak építőanyagokat biztosítottak, és szerződést kötöttek velük, hogy amennyiben a kedvezményeik lejárnak se álljanak tovább.²⁶

Mint a Magyar Kamara elnökére, I. Antalra szállt ezeknek a szervezett betelepítéseknek a lebonyolítása. Politikája szerint először a mezővárosokat kell betelepíteni, és csak azután lehet az egyre kisebbeket, hiszen csak a nagyobbak tudják ellátni a pár tucat házas falvakat. Továbbá fontos szempontnak tartotta, hogy a kifejezetten száraz vagy éppen mocsaras, ártéri területekre magyarokat telepítsen, akik ismerik az ilyen vidék megmunkálásának lehetőségeit, a németeket pedig az optimális vízellátottságú területekre költöztette, hiszen ők arra vannak berendezkedve.²⁷ A többi nemeshez és az udvarhoz hasonlóan előnyben részesítette katolikusok betelepítését, de az őslakosok és spontán betelepülők eltérő vallását is eltűrte. Hasonlóan elsősorban németekkel népesítette be saját területeit, de a magyar és szlovák lakosoknak is segített a letelepedésben.²⁸

Ami Grassalkovich saját birtokait illeti, a legjelentősebb, gödöllői uradalomban mindössze 15 lakott falu volt, amikor az 1720-as években felvásárolta a területet. Birtoklása alatt 7 új települést alakított ki és a meglévők népességét is növelte, az évszázad végére bő hatszorosára nőtt a lakosság. A debrői uradalmat több részben vásárolta fel 1738 és 1758 között, amely bővítésére Mária Teréziától adománylevelet is kapott. Kál, Kompolt és Aldebrő településeket ekkor telepítette be, teljesen új településekként. A család kihalása után majdnem minden településen visszaesett a népesség.²⁹ (5. melléklet)

²⁶ DÓKA 2001, 27-28.

²⁷ DÓKA 2001, 32.

²⁸ DÓKA 2001, 39.

²⁹ DÓKA 2001, 34-37.

Az 1760-as évek végére minden olyan épülettel rendelkezett, amire egy főúri családnak szüksége volt: városi paloták, reprezentatív uradalmi kastélyok és alkalmi úri lakok sora. Gyakorlatilag a semmiből teremtette meg mindazt, ami családja jelentőségét megalapozta és ami nélkülözhetetlen lett volna a hosszútávú fennmaradás érdekében. A számtalan építkezéssel és végsősoron a majorságok gazdálkodásának fellendítésével Grassalkovich I. Antal kivette a részét a török hódoltság után romokban hagyott Magyarország újjáépítésében és újrarendezésében, ezt a feladatot befejezettnek tekintette és 1771-ben bekövetkezett halálakor végrendeletében meg is hagyta fiainak, hogy ne építkezzenek, ne terjeszkedjenek tovább, a család uradalma elérte teljességét, az ő feladatuk ennek fenntartása. Sajnálatos módon sem fia, sem később unokája nem tudta méltó módon kezelni hagyatékát. II. Antal, bár hű maradt az udvarhoz, befolyását és rangjait csak az Eszterházy rokonságnak köszönhette. Uralma alatt a majorságok leromlottak, sokuk eladósodott, ezt pedig az unoka, III. Antal, már nem tudta visszafordítani. Ráadásul termékenységi problémák következtében nem tudott örököst adni a közel 150 éves Grassalkovich-birodalomnak, így az a család harmadik generációjával együtt szállt sírba.³⁰ (6. melléklet)

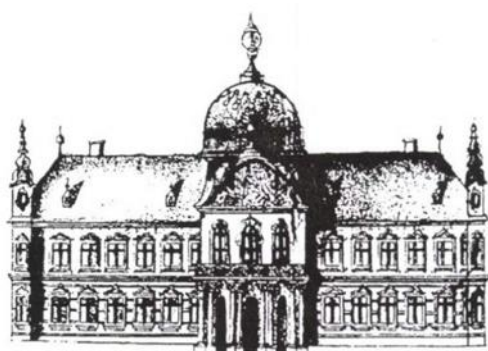
3.4. Grassalkovich I. Antal építésze

A már említett különböző kategóriákba (székhely, másodlagos rezidencia, majorsági központ) eső kastélyok bár méretükben, fényűzésükben eltérnek, mindegyiken megfigyelhető egyrészt Grassalkovich terjeszkedési stratégiája, másrészt a művészettörténetben azóta külön stílusként emlegetett jellegzetes kastélyépítészeti formavilág is, melyek ráadásul több ponton hatnak egymásra. Ez az egységesség pedig nem véletlen, hiszen az épületek megjelenésének ugyan azt a főnemest kell képviselniük, az ő szellemiségét és a hatalmának stabilitását. A kastélyok rendszerint közlekedési csomópontban vagy főút mentén találhatóak és általában főhomlokzatukkal fordulnak a település vagy csomópont felé. A gödöllői kastélynál is megfigyelhető, hogy az oda érkezéskor a felénk tornyosuló kastélyépület fogad minket, gyakorlatilag hiányzik a tipikus cour d'honneur, ami ismételten a rangbeli különbséget nyomatékosítja, valamint nem invitáló, hanem inkább beengedő üzenetet küld. Minden kastély emeletes, még a kisebb udvarházaknak is (mint amilyen a kompolti) legalább a középső részét megemelték, szintén hatalmi szimbólumként, hogy amikor a főúr nem tartózkodik ott, a kastély akkor is környezete felé magasodjon. A stílus legfontosabb jellemzői közé tartozik még a magasablakos, törtoromzatú és gyakran kupolával is kiemelt középrizalit, a

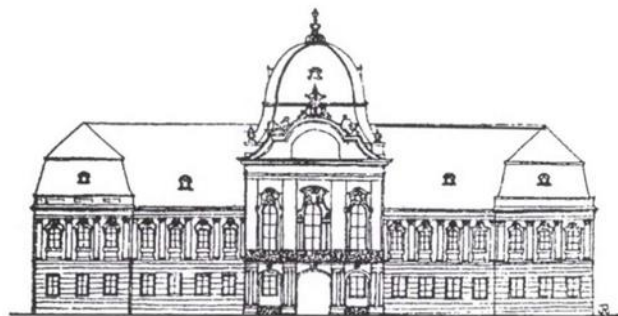
³⁰ VARGA 1998, 135-136.

pavilonszerűen kialakított díszterem, a tektonikus formaképzés, és az emberléptékű tömegalakítás. Grassalkovich-stílusú kastélyt egyébként nem csak I. Antal építtet, sok más nemes család alkalmazta, feltehetően valamilyen szakmai vagy rokoni kapcsolódás következtében.³¹

A főúr személyiségének tükrében vizsgálva a jellegzetes építkezési stílusát, több bizonyítékot is találunk a már említett osztálykülönbségek érzékeltetésére és a családi gyökerek kényszeres megalapozására. Természetesen ezeknek is a gödöllői kastélyon fedezhető fel a legmarkánsabb megnyilvánulásai, de valamilyen formában jellegük, üzenetük a stílus legtöbb épületén észrevehető. Mivel a régi gyökerű arisztokrata családok általában meglévő, középkori várakat építettek át barokk stílusúra, így azokon sok részlet az eredeti erődszerű szerkezetre utal. Gödöllőn Grassalkovich ezt az átalakított jelleget igyekszik imitálni, például a szárnyvégek karcsú saroktornyaival vagy a palota előtt húzódó olaszbástya falrendszerrel, amik a laikus szemlélőnek az épület valósnál idősebb korát, a család mély nemesi gyökereit mutatják. Erre egyébként azért is lehetett szükség, mert az udvar és az arisztokrácia alapvetően nehezen fogadott el alacsony származású tagot maguk között.³² Míg kezdetben hasonlítani akart kortársaira ezekkel a stílusjegyekkel, karrierjének fejlődésével és státuszának megszilárdulásával együtt ez a beilleszkedésre törekvés is átalakult, és önálló stílusa kiforrásával egyre inkább az elkülöníthetőség, az arisztokrácia fölé kerekedés szimbólumává vált.³³

A gödöllői kastély főhomlokzata a saroktornyos megoldással

Grassalkovich-stílusú kastélyok

5. ábra: A gödöllői kastély homlokzata és a Grassalkovich-stílus általános ábrázolása (KELÉNYI 2001, 84., 85.)

Sajátos hozzátartozója még ezeknek a kastélyoknak, hogy kivétel nélkül, szorosan melléjük szerveződve valamilyen egyházi épületet, nyilvános templomot vagy kápolnát találunk. Ennek valószínűleg legfőbb oka I. Antal mély vallásossága, de nem szabad megfeledkezni az egyházzal köthető szövetség jelentőségéről és előnyeiről sem. Amennyiben a kastély és a templom építetője is Grassalkovich volt, úgy egymás mellett vagy akár építészetileg is összekapcsolva készültek el.

³¹ VARGA 1998, 126-128.

³² VARGA 2001, 358.

³³ VARGA 2001, 360.

Azokban az esetekben, ahol már állt templom vagy kápolna, vagy a kegyhely építése nem az ő jogkörébe esett, úgy annak pozíciója befolyásolta a kastély leendő elhelyezkedését.³⁴

Az épületek megtervezésének és megalkotásának szellemisége I. Antal kertépítészeti szokásain is tetten érhető. A barokk kertek minden kötelező eleme megjelenik, a fő- és melléktengelyek szimmetrikus rendszerétől, az épülettől kiinduló három vue által kialakított tájkapcsolatokon át, a mértani formákra nyírt növényekig – mégis legtöbb esetben nem a kor más nagy kertjeit másolja, hanem egyéni megoldásokat és motívumokat alkalmaz, ezekből teremti az építészetéhez illő, és annak mintájára jellegzetesen Grassalkovich-stílusú kertépítészeti formavilágot.³⁵ Ennek az eltávolodásnak egy másik fontos tényezője a főúr gazdasági beállítottsága. Megjelennek ugyan a szokásos funkciók – mint a franciakert, vadspark, fácánoskert –, de míg egy tipikus barokk kertben a vue-k végpontjai különféle szórakozási helyszínek, addig például Gödöllőn a prэшázhoz, az istállókastélyhoz és a máriabesnyői templomhoz vezetnek.³⁶ Megfigyelhető továbbá a következetes növényhasználat, növénykiültetési rendszer, aminek legjobban fennmaradt példái a fasorok és azokban az azonos fafajok megjelenése. Gödöllőn, Hatvanban vagy Pozsonyban sétálva máig megtaláljuk az általa telepített karakteres vadgesztenye fasorokat, amelyeket az évszázadok során minden tulajdonos tiszteletben tartott és ápolt, szükség esetén kezelték vagy kivágták és pótolták az erre szoruló egyedeket. Sajnos az utóbbi időben több esetben történt a történeti értéket semmibe vevő átalakítás, így például a gödöllői Felsőkertben ma már krími hárs fasorokat látunk – ami egyébként, a gyertyánnal együtt, szintén a barokk kertek gyakori faja, de a Grassalkovichok viszonylatában megkérdőjelezhető döntés volt.³⁷

6. ábra: A gödöllői Felsőkert egykori vadgesztenye fasora, 2000-ben (VAJDAI 2001, 107.)

³⁴ VARGA 1998, 128.

³⁵ VAJDAI 2001, 92.

³⁶ VARGA 2001, 363.

³⁷ VAJDAI 2001, 108.

3.5. A kastély és a kert

A kompolti Grassalkovich-kastély helyén állt az a bencés apátság, mely valamikor a XIII. század elején épült, és miután a tatárjárás alatt romba dőlt, IV. László király engedélyt ad a helyreállítására. A törökök elől az itt lakók elmenekülnek, 1550-től lakatlan pusztaként volt számontartva. A templom romjait 1710-ben még lehetett látni, napjainkra már semmi sem maradt belőlük.^{38 39}

Egy ideig Rákóczi birtok volt, majd 1711-ben III. Károly szétosztotta Althan Keresztény és Rákóczi Júlia férje, Aspremont Reckheim Károly között. Tőlük vásárolta meg Grassalkovich részletekben, 1738 és 1758 között, és közel 200 év után újjátelepítette azt 1747 és 1754 között.⁴⁰ Eközben 1748-ban felépítette a templomot, amire 7000 forintot költött.⁴¹

A kastély elhelyezésén tetten érhető I. Antal gazdasági racionalitása és terjeszkedési stratégiája, hiszen Kompolt egy középkor óta jelentős útvonal mentén helyezkedik el és már akkor állt itt hasonló központi funkciót betöltő létesítmény. Az épület magaslaton áll, ezzel a főúr társadalmi pozícióját is szimbolizálva. Vélhetően felhasználta az egykori monostor romjait is, ami szintén gazdaságosságára utal, illetve aminek megléte a hely kiválasztásban is meghatározó lehetett, lévén Grassalkovich mély vallásosságának. Továbbá a kastély köré szerveződik a településhálózat, az a gazdasági élet központja, települési és térségi szinten egyaránt.⁴²

A kastély eredetileg a debrői uradalom majorsági központjaként funkcionált. 1750-ben építették meg Povolny György egri építőmester közreműködésével. Bár majorsági épületről van szó, I.

³⁸ BAKÓ 1994, 173-175.

³⁹ Többnyire épségben maradt azonban a borospince, csak hogy nem derült ki egyértelműen a kora, azaz építésének története és körülményei, így pedig az sem, hogy már a monostor, vagy csak később a kastély használatában volt-e. Ugyanis az alsó szintre vezető bejárat felett olvasható 1525 évszám hamis, a település történetéről elérhető források pedig nem értelmezhetőek konkrétan a pincére. A kérdésre csak a birtoklási történetből lehetne válaszokra következtetni, hiszen a pince történetében szerepet kaphatott a bencés rend, az egri püspökség vagy bármely világi birtokos. Egyébként a pincének két bejárata van, külön a felső és külön az alsó szintre, melyek a kastélykertből nyílnak és a Magyar-sorra néznek. A pince ágait valószínűleg homokkőbe vájták, a termék fala és boltozata mindenütt téglával bélelt, az alsó ágak kisebb-nagyobb faragott kövek felhasználásával készültek. A két hosszanti és két keresztágból álló alsó rész déli ága a templom felé indul, de jelenleg elfalazott. Középen lépcsős feljárat vezet a felső szintre, ahol az épület alatt dongaboltozatú termek vannak, és innen közvetlen bejárás a kastélyba. A pince két szintje nagyban különbözik egymástól; fent a falazatokban több a kő és mások a boltozati formák. (BAKÓ 1996, 243-244.) (7. melléklet)

⁴⁰ BAKÓ 1994, 174.; DÓKA 2001, 35-36.

⁴¹ LÁBADI 2003, 22.

⁴² VARGA 2001, 362-363.

Antalnak szokása volt minden jellegű kastélyát státuszának megfelelő fényűzéssel kiviteleztetnie, ez alól pedig a kompolti főépület sem lehetett kivétel. A Grassalkovich-stílus számos jellemzője fellelhető az udvarház kialakításában. Az épület téglalap alaprajzú, alapvetően földszintes, de a középső részén emeletes, mindkét irányba 3 kőkeretes ablakkal, az udvar felé pilléres tornác nyílik, a földszinten dongaboltozatos helyiségek vannak. A középső rész és annak emelete szolgált a főúr lakásául. A főépülethez U alakban egy volt istálló és egy magtár csatlakozik.⁴³

Ez a kialakítás már az első katonai felmérésről is leolvasható, ami ráadásul nem is sokkal a kastély megépülte után, 1783-ban készült el. A térképen látható még 4 további melléképület a terület nyugati felében, melyek funkcióját írásos forrás nem említi, de feltehetőleg gazdasági célú kisegítő épületként szolgáltak. A kert ekkori kiépítéséről semmilyen információnk nincs. Megfigyelhető, hogy a templom milyen szoros kapcsolatban áll a főépülettel, illetve ahogy a környezetében kezd kialakulni a település szerkezete.

7. ábra: Első katonai felmérés, 1783 (INT03)

A második katonai felmérésig, 75 év alatt rengeteg változás megy végbe a területen, ami időközben tulajdonost vált. Ami az épületeket illeti, a kastélynak egyértelműen kivethető a középső, kiemelt része és a két szárnya, beazonosítható a magtár és az istálló is, azonban az egyéb gazdasági épületek közül három eltűnt, helyettük a főépülethez közelebb három másik létesült. Az épületek ilyesfajta elrendezése és a területhasználat színjelzései arra utalnak, hogy a kastély-magtár-istálló-gazdasági épületek között kialakuló tér – nevezzük „első udvarnak” – inkább gazdasági funkciót

⁴³ VARGA 1998, 134.

töltött be, míg a kastély keleti oldalán sötétzölddel kerként jelölve helyezkedett el a díszkert – „hátsó udvar” –, feltételezhetően barokk kialakításban. Szembetűnő még, hogy milyen sokat fejlődött a településhálózat: a kastélytól délre a Fő utca kibővült, északra pedig kialakult a Sor (későbbi Magyar-sor). Illetve látható, hogy a Tarnának immár két ága is van, valószínűleg mezőgazdasági célokkal kezdték el a folyót szabályozni.

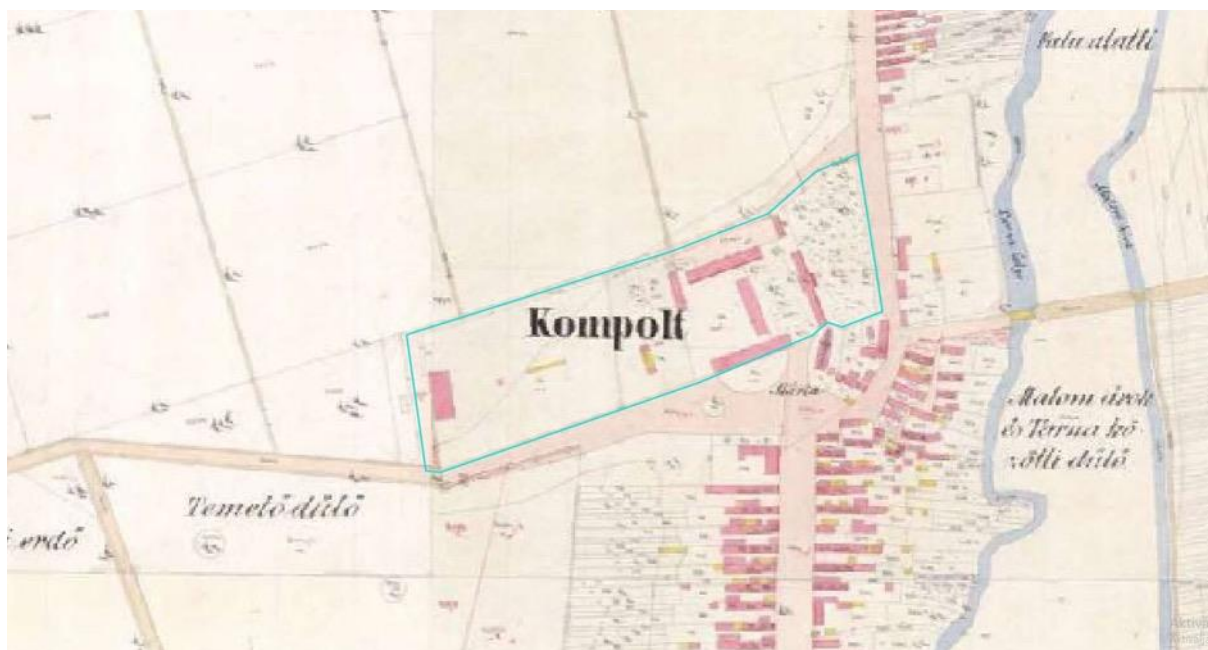
8. ábra: Második katonai felmérés, 1858 (INT03)

Húsz évvel később, a harmadik katonai felmérés nem rögzít számottevő változást. A legszembetűnőbb eltérés, hogy az első udvart nyugatról határoló két, kastéllyal párhuzamos gazdasági épületből már csak az északi áll. Szintén az első udvarban észrevehető egy újdonság: az udvar közepén álló épület és a kastély közötti terület a hátsó udvarhoz hasonló kialakítást kapott. Illetve megjelenik valamilyen beépítés a magtár déli oldalán. Ezen a térképen a mezőgazdasági egységek fasorokkal való elválasztása is megfigyelhető, továbbá megnyilvánul a Tarna két ága közötti különbség: a telkek mentén folyó ág nem igazán változott, ezzel szemben a távolabbi folyás jelentősen kiszélesedett.

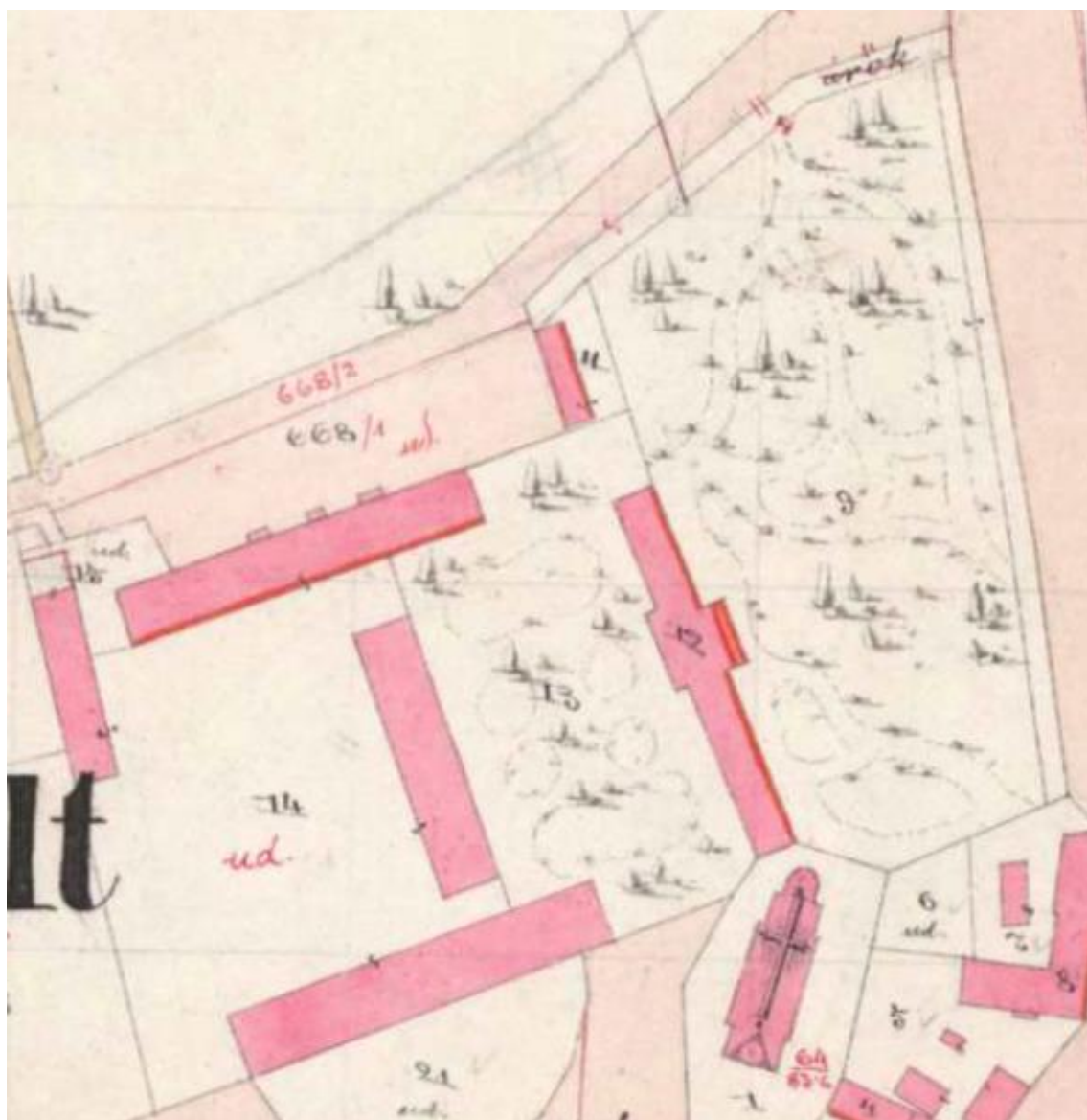
10. ábra: Harmadik katonai felmérés, 1878 (INT03)

A kataszteri térkép, bár nem sokkal később készült, rengeteg új számunkra fontos információt tartalmaz, hiszen egy sokkal részletesebben és finomabban kidolgozott felmérésről van szó, mint amire a katonaságnak szüksége volt. Az épületek számában és pozíciójában így szembetűnő eltéréssel nem is találkozunk, ezek azonban kiegészülnek földhivatali, helyrajzi adatokkal, feliratokkal. Láthatjuk, hogy az előző térképen észrevett objektum a magtár déli oldalán két köríves foltban létrehozott zöldfelületet. Általánosan sokkal tisztábban értelmezhetőek az utak és zöldfelületek, például a mezőgazdasági területek parcellái, vagy ami jelen esetben kiemelendő, az első és hátsó udvar úthálózata és növényállománya.

9. ábra: Kataszteri térkép, 1886 (INT03)

Alaposabban megvizsgálva a kastély közvetlen környezetét, pontosan kivehető a díszkertek úthálózata és növénycsoportjai. Bár feltételezhetően a kastély megépítésekor, még I. Antal idején, ezeket a területeket a főúr személyére szabott barokk stílus elemeivel alakították ki, annak a kertnek semmilyen írott vagy képi emléke nincsen. Mire az első ilyen részletességű felmérés elkészült, addigra a kertet átalakították a XIX. században divatos tájképi formavilágúra. Az előkertben ennek ellenére felfedezhető egyfajta szimmetria, mivel itt tudjuk megközelíteni a főbejáratot, ez indokoltá teszi ennek a tengelynek a kialakítását. A hátsókert viszont teljesen megfelel a tájképi stílusnak aszimmetriájával és kacskaringós útjaival. Szembetűnő hiányosság azonban a pince bejáratának jelölése, úgy tűnik, a térkép készítője teljesen ignorálta az épület létezését, a kert szerkezetébe se illik bele, pedig semmilyen más forrás nem említi, hogy ebben az időben a pincét lezárták volna, ezt a markáns változtatást máshol nem támasztják alá.

11. ábra: A kastélykert kialakítása a kataszteri térképen, 1886 (INT03)

Szerencsére az első világháború nem hagyott komoly nyomot a területen, sem az épületeken. 1918-ban itt alapította meg Fleischmann Rudolf a később róla elnevezett kutatóintézetet, amely fennállásának nagy részében jelentős szerepet töltött be a hazai növényfajta-előállításban, az agrárkörnyezet-gazdálkodásban és biotermesztési kutatásokban.⁴⁴ Az 1920-as években beépült a Magyar-sor nyugati oldala és további utcákat is létrehozta. A negyedik katonai felmérésen emellett már látható a kastélytól keletre, a Tarna messzebbi ágával párhuzamosan húzódó vasútvonal is, aminek túloldalán kezd terjeszkedni a település lakossága.

12. ábra: Negyedik katonai felmérés, 1941 (INT03)

Az 1940-es évekből több képeslap is fennmaradt, amiken, a térképektől eltérően, nem csak alaprajzi értelemben ismerhetjük meg a helyszínt, hanem abból a perspektívából is, melyből hajdan az emberek megörökítették, és amiből oda látogatva ma is megtekinthetjük.

13. ábra: Képeslap a kastély első homlokzatáról, 1940-es évek (gallery.hungaricana.hu)

⁴⁴ HEVES 2003

15. ábra: Képeslapok a kastély bátsó homlokzatáról és kertjéről, 1940-es évek (gallery.hungaricana.hu)

14. ábra: Képeslapok a templomról, és a Fő utcáról a kastély felől nézve, 1940-es évek (gallery.hungaricana.hu)

A második világháború után a Kutatóintézet termelőszövetkezeti használatba került és a gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Kutatóintézetének székhelye lett.⁴⁵

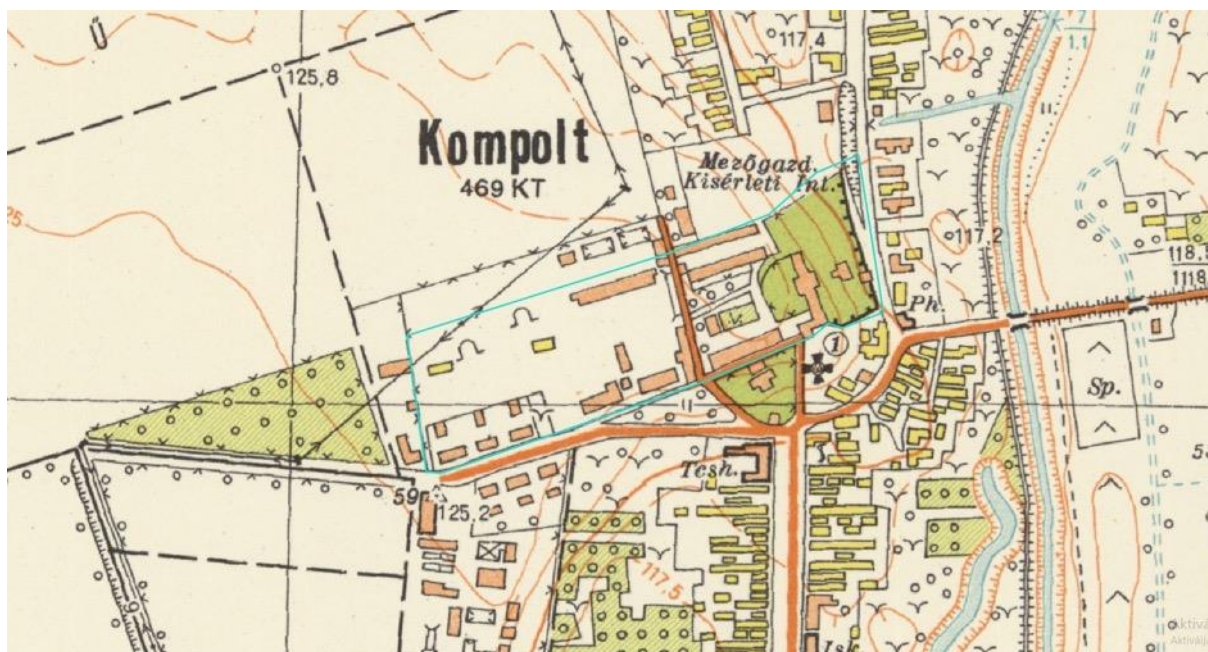
A legkorábbi ilyen léptékben is értelmezhető légifelvételt 1965-ből találtam, ami felvétel lévén számtalan információval egészíti ki a térképről leolvasható adatokat. A fotón jól kivehető a kert úthálózata és a fák tömege, elhelyezkedése. Az egykori istálló északi oldalán és a lehatárolt terület nyugati felében több új melléképület is megjelenik, miközben két régi ilyen épület eltűnt. Ezen a területen megfigyelhetők az aktív mezőgazdasági használat jelei. A délnyugati sarkot beépítették, a Kutatóintézet munkatársainak lakásai találhatóak itt, velük szemben, az utca túloldalán pedig az intézet létesítményeit vehetjük észre. A magtár mellett korábban megjelenő zöldfelületen is egy lakóház jelenik meg. Nehezen kivehető részlet, de a kastély déli szárnyát kibővítik a templom felőli végén.

⁴⁵ VARGA 1998, 134.

16. ábra: Ortofotó, 1965 (INT04)

Az 1970-ben készült topográfiai térkép ismét egy részletes és pontos, földhivatali és geográfiai adatokat tartalmazó dokumentum. Megjelennek rajta többek között szintvonalak, területhasználatok, az épületek pontos helyei. A kastély környezetében megjelenik néhány új épület, kutatóintézeti lakásokból is újak épülnek.

17. ábra: Topográfiai térkép, 1970 (INT04)

A kastélyon renoválási munkálatokat végeztek 1993-ban, Hoór Kálmán tervei alapján. A tetőt felújították és beépítették, ezzel szállást kialakítva az ideiglenesen idelátogató egyetemi professzoroknak és hallgatóknak.

18. ábra: A kastély főbejárata és az előkert részlete 1984-ben (jobbra), és a volt istálló épülete 1997-ben (balra) (VARGA 1998)

1998-ban a lépcsőház boltozata megrepedt, az épületet szakértői vizsgálatnak vetették alá, melynek eredményeként a boltozatot aládúcolták, a kastélyt pedig életveszélyessé nyilvánították.⁴⁶

A kastély környékének leromlásának kezdeti jelei már az 1999-es ortofotón is megfigyelhetők. A mezőgazdasági funkció továbbra is használja az erre kijelölt területet, a kert sem egyértelműen elhagyatott, talán csak az idős fák takarják el az alattuk történő aktivitást. De a Fő utcán álló házak közül több megszűnt, amik pedig állnak, a kertjeik ápolatlanok, túlburjánzik bennük a magára hagyott természet.

19. ábra: Ortofotó, 1999 (INT04)

A kastély 2001-ben állami tulajdonba került és még abban az évben üzemén kívül helyezték.

⁴⁶ kastelyok.com, Grassalkovich-Károlyi kastély, Kompolt

2003-ban a Kutatóintézet a gyöngyösi Károly Róbert Főiskola kutatóközpontja lett. Ekkor indult be a sörárpa-laboratórium, és tervben volt a kastély épületében egy regionális szaktanácsadó központ kialakítása is.^{47 48}

Mivel ebben az időben kezdődik meg a település Tarnán túli fejlesztése, az ófalu, azaz a kastély szomszédsága egyre inkább kezd kiüresedni. Az életet leginkább csupán a Kutatóintézet jelenti a település ezen részén. Az állam és az önkormányzat közt kialakult patthelyzetben, a kastély és környezetének felújítását illetően, egy stagnálási időszak következik.

Ezt támasztja alá a 2014-es ortofotó is, ami gyakorlatilag az 1999-es színezett mása. Egy-két új fa, annyi változás sem történt tizenöt év alatt.

20. ábra: Ortofotó, 2014 (INT04)

Ezzel a dátummal pedig a történeti áttekinthetőség végére értünk. A következőkben számba veszem valamennyi jelentős dátumot, amit a település vagy a kastély birtokviszonyával, állapotának változásaival vagy Grassalkovich karrierjével kapcsolatban összegyűjtöttem. Azután pedig a kastély és szomszédságának jelenlegi állapotát mérem fel és értékelem, alapozva ezt mindarra az információra, melyet a település történelméről, Grassalkovich gróf tartalmas életművéről és a kastély környezetének állandó átformálódásáról megismertem.

⁴⁷ HEVES 2003

⁴⁸ A MATE megalakulásakor a gyöngyösi campussal együtt visszacsatolták Gödöllőhöz.

4. KRONOLÓGIA

színmagyarázat:

birtokviszony	településtörténet	kastély/kutatóintézet	Grassalkovichok
őskor	a neolitikus település nyomait 1994-ben tárják fel		
Árpád-kor	az Árpád-korban az Aba nemzetség Kompolti és Lipoci ágának birtoka		
XIII. sz. eleje	bencés apátságot építenek		
1272	a település első írásos megemlézése		
1280	IV. László a tatárjárásban elpusztult apátság újraépítésére adót vet ki		
XIV. sz.	a vármegyei törvényhatóság székhelye		
1322	Aba nemzetség jószágvesztése, Kompolt a Solymosi ághoz kerül		
1430	Kiskompolt az egri egyházmegye birtokába kerül, Nagykompoltot felosztják több nemesi család közt (Ország, Török, Nyári)		
XV-XVI. sz.	többször gazdát cserél házasság, öröklés, csere és adományozás útján		
1550-től	lakatlan puszta		
1694.03.05.	Grassalkovich I. Antal születése		
1708	II. Rákóczi Ferenc és nővére, Júlia öröklik meg az uradalmat		
1711	a szabadságharc után I. József császár Althan Keresztény és Aspremont Reckheim Károly közt osztja el a területet		
1715	I. Antal leteszi ügyvédi esküjét		
1720	III. Károly kinevezi koronaügyésszé		
1723	megvásárolja Gödöllőt és Isaszeg, majd a gödöllői uradalom többi részét is		
1731	az uralkodó személynöke lesz (igazságügyi képviselője és az alsótábla elnöke)		
1732	bárai rangot és címet kap		
1730-50	12 községet és 25 pusztát vásárol fel Pest környékén		
1738-58	Grassalkovich I. Antal részletekben felvásárolja a debrői uradalmat		
1741	Mária Terézia a segítségét kéri az örökösödési háború megoldásában		
1743	grófi rangot kap		
1744-51	Arad megye főispánja		
1747	a betelepítés első hulláma		
1748	a betelepítés második hulláma		
1748	a Magyar Kamara elnökévé nevezik ki		
1748	I. Antal felépítteti a templomot 7000 forintból		

1749	megbízják a budai palota felújításának irányításával
1750	megépítteti a kompolti kastélyt (műemlék), az istállót és a magtárat (fokozottan védett műemlék)
1750	Kompolt a Debrői uradalom központja lesz
1751-1771	Nógrád megye főispánja
1754	Gödöllőn megírják a telepítési szerződést
1754	a betelepítés harmadik hulláma
1758-1771	főlovászmester lesz, a királyi udvar tagja
1760	rendelkezik egy főúri családtól elvárt minden épülettel és birtokkal
1767	megkapja a Szent István Rend nagykeresztjét
1771.12.01.	Grassalkovich I. Antal halála
1783	az első katonai felmérésen már látszik több új melléképület és a Fő utca házai is
1841	III. Antal halála, a Grassalkovich család kihal
1841	a Forgách család örökli meg az uradalmat
1847	eladják gróf Károlyi Györgynek
1858	a második katonai felmérésre megváltoznak a melléképületek (kivéve az istálló és a magtár), kialakul a hátsó kert, beépül a Sor keleti oldala, szabályozzák a Tarnát
1877	a gróf halálakor a terület a fiára száll
1878	a harmadik katonai felméréskor megint eltérnek a melléképületek, kialakul az első kert is
1880	a kompoltiak elkezdene dohánytermesztéssel foglalkozni
1886	a kataszteri térképen részletesen látszik a kertek úthálózata és növényállománya, ekkor már tájképi kialakításban
1918	Fleischmann Rudolf megalapítja a Kutatóintézetet
1920-30	beépül a Magyar-sor nyugati oldala, a település elkezd keletre, a Tarnán túlra terjeszkedni
1941	a negyedik katonai felmérésen már látható a vasútvonal
1945	a földosztással a terjeszkedés új lendületet kap
1945	a II. világháború után a Kutatóintézet termelőszövetkezeti használatba kerül, a gödöllői Agrártudományi Egyetem Mezőgazdasági Kutatóközpont székhelye
1965	az ekkori ortofotón jól kivehetőek a kerti utak és a faállomány, a kastélyt kicsit kibővítették, megint változtak a melléképületek, a terület délnyugati sarkát beépítették szolgálati lakásokkal

1970	a topográfiai térképen még több ilyen, a Kutatóintézet munkatársainak készülő ház látható
1989	a rendszerváltáskor Kál, Kompolt és Kápolna településeket újra felosztják
1993	Hoór Kálmán tervei alapján a kastély tetőszerkezetét felújítják és beépítik
1998	a kastély épületét szakértői vizsgálat után életveszélyessé nyilvánítják
1998	Balázs Zoltán Polgármester úr első megválasztása
1999	az ekkori ortofotón figyelhető meg az ófalu „kiüresedése”, ahogy a legtöbben a település keleti részére költöznek, a faluközpont és az iskola környékére
2000-10	úthálózat fejlesztés, megépül a Faluház, az általános és a zeneiskola
2001	a kastély állami tulajdonba kerül, üzemén kívül helyezik
2003	a Kutatóintézet a gyöngyösi Főiskolához kerül, annak kutatóközpontja lesz
2010-20	bővül a köznevelés (óvoda, bölcsőde), kézilabda csarnok, focipálya
2014	az ortofotón gyakorlatilag semmilyen változás nem látható, a kastély és környéke felett elszállt az idő
2024	Blahó László polgármesternek választása

5. JELENLEGI ÁLLAPOT

A terület aktuális állapotának felmérésével kapcsolatban, mivel naprakész információkkal az interneten sem találkoztam, teljes mértékben a helyszín személyes bejárására támaszkodhattam.

AZ ÓFALU

Mint ahogy a település történetét taglaló alfejezet végén már kifejtettem, a kastély Kompolt „ófalu” részén található, amely geográfiai és demográfiai tekintetben is elkülönül a település többi részétől. Amikor Grassalkovich megvette a területet, itt kezdett el építkezni az egykori bencés apátság romjain, és a betelepítést a kastély köré szervezte, így itt jött létre az első utca. Aztán a folyamatos keleti irányban való terjeszkedéssel ezek az utcák és a kastély a település belterületének központjából a perifériára szorultak, és a jelenlegi főút mentén létesült a község új centruma, ahol a fontosabb intézmények és létesítmények most is megtalálhatóak. Ezáltal a régi „Falu” egyre inkább elnéptelenedett, leginkább csak a Kutatóintézet jelentett némi aktív tevékenységet. Az utóbbi években ez a tendencia csak erősödött, a kastély üzemén kívül helyezésével nem csupán az épület, hanem a falurész és a Kutatóintézet színvonala is tovább romlott.

A KASTÉLY

A helyszínre érkezve éppen ez az elhagyatottság érzés tűnhet fel, mert egy átlagos, nyugodt életvitelű faluhoz képest is szembetűnő az emberi jelenlét hiánya. A kastélyt a valamikori főbejáraton – a magtár és a templom közötti kovácsolt kapun, melyen a felirat a gödöllői egyetemhez tartozást hirdeti – nem lehet bemenni, csak a magtár ellenkező végén elhelyezett bejáraton. Első látogatásom alkalmával a Polgármester úr is elkísért, így lehetőségem volt az épületet belülről is megvizsgálni. Természetesen látszik rajta, hogy bő 20 éve nincs használatban, a koszban és az egykor itt hagyott irattömbök között sétálva viszont az az érzése az embernek, hogy az 1998-ban megállapított életveszélyes állapot ellenére túl nagy szerkezeti hibája nem lehet az épületnek – tekintve, hogy még mindig áll, pedig az elmúlt 20 évben nem eszközöltek további alátámasztást vagy javítást, amire az épületnek elméletileg már szüksége lenne. A legnagyobb probléma, ami a felújítást illeti, nyilvánvalóan az, hogy a kastély műemléki védettség alatt áll, ez megnehezíti és drágítja a helyreállítási folyamatokat.

21. ábra: Képek a kastély épületéről (2024.03.01., saját fotók)

1. Az egykori főkapu / 2. A Fő utca látképe a főkaputól / 3. A kastély első homlokzata az első udvar felől
4. A kastély első homlokzata a főkapu felől / 5. A kastély főbejárata az elsőkertből, háttérben a templommal
6. A főbejárat az elsőkertből, szemből / 7. A kastély hátsó homlokzata és terasza

A MAGTÁR

A magtár épülete sajnos ennél rosszabb helyzetben van. Az szintén lassan 30 éve van használaton kívül, nincs is olyan jó állapotban, mint a főépület, ráadásul fokozottan védett műemlékként van nyilvántartva, tehát ennek a renovációját még szigorúbb jogi keretek között lehetne csak elvégezni. Ide nem tudtam bemenni, de a kitört ablakokon keresztül benézve felfedezhetünk az enyészetnek hátrahagyott bútorokat, irodai eszközöket, mezőgazdasági műszereket.

AZ ISTÁLLÓ

Az első udvar túlsó oldalán áll az egykori istálló épülete, amelyet a XX. század folyamán lakásokká alakítottak a kastélyt gondozó személyzet és a Kutatóintézet munkatársainak részére. Több lakásban jelenleg is laknak, így ez az épület és az udvar egy része rendezett képet mutat.

Az udvar közepén, a zöldfelületben is áll egy épület, szintén csak az ablakon bepillantva gyanítható, hogy valamilyen irodaként funkcionált, mára ugyancsak használaton kívül van.

A TEMPLOM

Kitüntetett pozícióban áll a templom, hiszen nem csak tornyával emelkedik ki környezetéből, hanem a kastéllyal együtt egy domb tetején állították, ezzel is fokozva a magasságát. Az előtte magasodó lépcső aljánál állva érezhetjük ezt igazán. Vagy amikor a megfelelő pillanatban nézünk ki a vonat ablakán, ez az első, amit észre fogunk venni. A templomon is tükröződik a környék magárahagyatottsága: a vakolat több helyen leesett, a lépcsők széttöredeztek, a szobrokról lekopott a festék, a betonból növények nőnek ki, a kapu pedig már évek óta zárva.

A PINCE

A Magyar-sorra nyíló bejárat vezet a pincéhez, mely teljes egészében a kertben, a kert és a kastély alatt húzódik. A két szintre nyíló két bejárat egymás felett található, mindkettő kis épülettel és előtte elterülő beton terasszal rendelkezik. Mivel a pince jelenleg is használatban van, ezeken a teraszokon a borászat különféle velejáróit, eszközeit tárolják, amiket többnyire rendben tartanak ugyan, de a kert összképén így is sebet hagynak.

22. ábra: Képek a magtárról, az istállóról, a templomról és a pincéről (2024.03.05., saját fotók)

1. A magtár az első udvarból / 2. Az egykori istálló az első udvarból

3. A pince felső bejárata és terasza / 4. A pince látványa a kertben / 5. A templom homlokzata

6. Látvány a templomra a Fő utca felől, az út végén a főkapuval

Barokk kastélyokhoz mérten a kert szinte elhanyagolható kiterjedésű, de mivel inkább majorsági udvarházzal van szó, ahol azonban időnként a főúr is megfordult, elengedhetetlen volt díszkert kialakítása. A kataszteri térképen látható kialakításnak semmilyen nyoma nem fedezhető fel, és az 1940-es években készült képeslapokon vagy a 90-es években készült fotókon látható dekoratív növényzetnek sem maradt sok képviselője. Az évelőkből és a cserjékből semmi nem található meg a mai kertben, kizárólag az idős fák adnak tanúbizonyságot a kert koráról. Többek között ez okból készítettem el az első és hátsó udvar jelentős korú vagy fajú faegyedeinek felmérését, melyen az eltérő fajokat különböző szimbólumokkal jelöltem. Alaptérképnek a 2014-es ortofotót használtam, mivel ezen jól kivehetőek a lombkoronák, tehát az azóta elpusztult fákat is jelölni tudtam. A felmérést áprilisban készítettem, amikor már minden egyeden megtalálható volt beazonosítható dendrológiai jegy. Az udvart ekkor frissen kaszálták, azonban az északi sarokban az áthatolhatatlan cserjeszint miatt nem tudtam megközelíteni a fákat a pontos felmérés érdekében, így ezek nem szerepelnek a térképen.

Annak ellenére, hogy nem egy intenzíven fenntartott zöldfelületről van szó, a történelmileg elkülönülő első és hátsó udvar jellegében és kialakításában máig szétválasztható. Az első udvar meghatározó eleme a kastély közvetlen közelében elterülő, előkertnek tekinthető kertrészt lekerítő lábazatos kerítés, hiszen nem csak vizuálisan osztja fel ezt a teret, hanem a két oldal megformálása is eltérő. Míg a kerítésen kívül jelenleg egy kezeletlen, sűrű cserjés és nyíratlan füves, aránylag fiatal fákkal körbeültetett zöldfelület van, közepén az irodaépülettel, egy beton lapokkal burkolt területtel és az egészet körbefutó murvás úttal, addig a kerítésen belül gyakrabban nyírt gyeppen hatalmas idős fák állnak, valamint a kiskaputól a bejáratig egyenes vonalban beton járólappal burkolt kerti út vezet. Ez a kerti út végigfut az épület első homlokzata mentén, mindkét szárny irányában. Az épületet megkerülve érünk a hátsó udvarba, amely inkább az előkertre hasonlít, a gyeppen egyesével vagy csoportban álló nagy, koros fák árnyékában azonban semmilyen kerti út vagy burkolat nem vezet. A kertet tehát funkcionálisan és kialakításában erre a három részre tudom elkülöníteni:

1. az első udvar kerítésen kívüli része a közlekedésre, a megérkezésre és távozásra szolgál, összeköti és egyensúlyba hozza a reprezentatív díszkertet a mezőgazdasági kertrésszel;
2. az első udvar kerítésen belüli része, az előkert, ezeket a funkciókat finomítja, nem csak közelítünk az épülethez, hanem el is érjük azt, ezért itt már a reprezentáció dominál;
3. a hátsó udvar vagy hátsó kert felel a kikapcsolódásért, a rekreációért, a természettel való kapcsolódásért, ide tartoznak a pince objektumai is, de a templom és a táj látványa is.

23. ábra: Képek a kertről, a fákról (2024.04.12., saját fotók)

24. ábra: Felmérés az első és a hátsó udvar jelentősebb faegyedeiről (alaptérkép: 2014-es ortofotó)

A GAZDASÁGI UDVAR

Az uradalmi birtok nagy részét ez a terület teszi ki. Azért választottam el a területnek ezt a nyugati felét az előző bekezdésekben tárgyalt kertészekről, mivel azok a kastélyhoz való közelségük és vizuális kapcsolatuk miatt elsősorban díszítő célt szolgálnak, ezzel ellentétben itt a mai napig folyik a Kutatóintézet mezőgazdasági tevékenysége. Karakterének fő elemeit a rengeteg melléképület, a munkagépek és alkatrészeik, az esztétikát felváltó funkcionalitás irányelvei adják. Szokatlan egy történeti kertben ilyen jellegű tevékenységet tapasztalni, de tekintve, hogy a kastély majorsági központ szerepét tölti be a XVIII. század közepe óta, megindokolja a mezőgazdasági használat ilyen intenzív aktuális jelenlétét. Történeti szempontból viszont kicsit fájó a területen a magánkertek és lakóházak jelenléte, de a Kutatóintézet működését ez egyébként nem befolyásolja vagy korlátozza.

A KUTATÓINTÉZET

A kastély és az ófalu XX. századi történetét leginkább az intézet jelenléte alakította. A birtok használatától kezdve, a mezőgazdaság aktivitásán át, az egyetemekről ideérkező szakmabeli látogatók turisztikai jelentőségéig minden esemény középpontjában a Kutatóintézet munkássága állt. Új házakat építettek és lakásokat hoztak létre, miközben az őslakosok folyamatosan foglalkoztak, karbantartották a kastély épületét és kertjét és a magtárat. Saját épületet húztak fel, amiben tevékenykedhettek, irodákkal, könyvtárral és laboratóriumokkal. Emellett az épület mellett kialakítottak egy díszkertet, amit máig a lehetőségekhez mérten szépen ápolnak. Sajnos azonban, több, mint száz év fennállás után az utóbbi évekre alig maradt munkaerő, akár fizikai, akár kutató pozícióban. Első terepszemlémen a Polgármester úrral ide is bejutottam, ahol találkoztunk néhány gondterhelt dolgozóval, ők számoltak be a lehangoló körülményekről. Félő, hogy pár éven belül nem marad senki, aki életben tartsa az Intézet szellemiségét és örökségét, ami viszont végső soron az ófalu teljes sorsára hagyását jelentené.

25.1.

25.2.

25.3.

25.4.

25.5.

25.6.

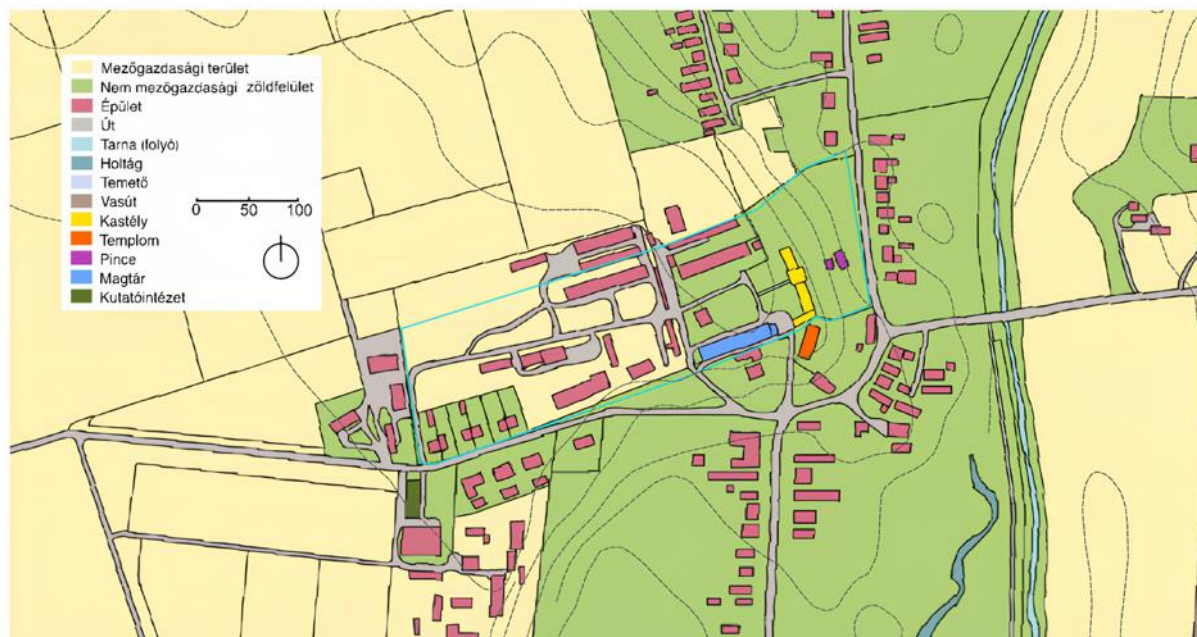
25. ábra: Képek a gazdasági udvarról és a Kutatóintézetről (2024.04.12., saját fotók)

1. Használaton kívüli gazdasági épület / 2. Aktívan használt gazdasági épület
3. Gazdasági épület előtti gépkarbantartási terület / 4. Mezőgazdasági hangárépületek
5. A kastélytól a Kutatóintézetbe vezető utca / 6. A Kutatóintézet épülete

6. ÉRTÉKELÉS

6.1. Értékek, védelemre érdemes objektumok

A történeti és a jelenlegi állapot összevetése eredményeként tudtam megállapítani a helyszín legjelentősebb aspektusait és objektumait. Ezek ábrázolására elsősorban készítettem egy saját helyszínrajzot, amit a későbbiekben a különböző értékelő térképek alapjául is használtam.

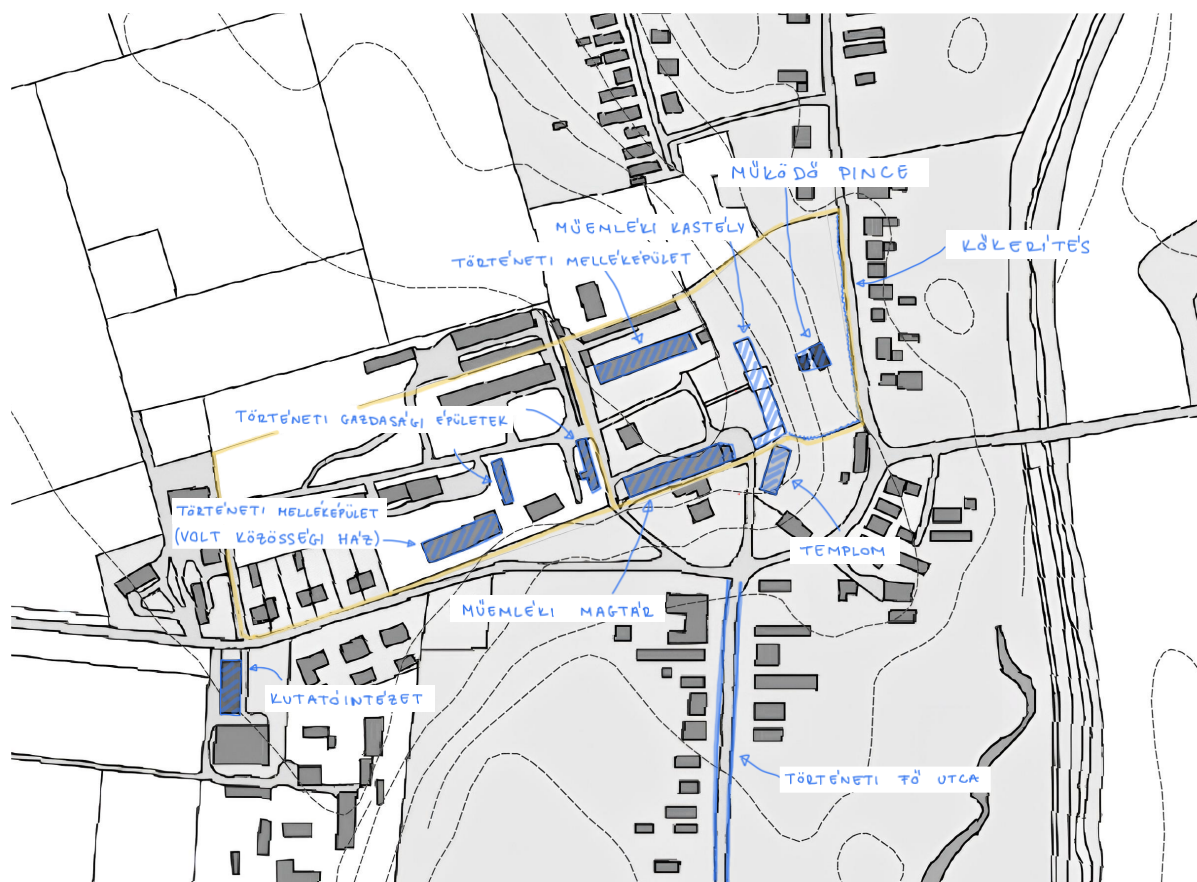
26. ábra: Saját készítésű helyszínrajz a kastély környezetéről, a fontosabb objektumok megjelölésével

A fontos elemeket jellegük szerint kategorizáltam, így tudtam őket csoportonként, eltérő szempontrendszerben vizsgálni és később a kezelésükről javaslatokat megfogalmazni. A következőkben sorra veszem ezeket a kategóriákat, az egyes elemek értékes vagy éppen konfliktusos mivoltának megindoklásával kiegészítve.

ÉPÍTETT ÉRTÉKEK

A helyszínen megtalálható értékek vizsgálatát az épített elemek felmérésével kezdtem meg, így ezeket fogom bemutatni először. A legjelentősebb épített elem a területen természetesen a szakdolgozat címében is szereplő kastély épülete, amely műemléki védelem alatt áll. A kastély meghatározó objektuma mind a szűk környezetének, mind a történeti településszerkezet kialakulásának, továbbá magán hordozza a Grassalkovich-stílus jegyeit, azonban nem csak történeti és építészeti jelentőségű, hanem fontos település-emlékezeti értéket képvisel – ez a jellege a konfliktusok vizsgálatánál is nagy szerepet játszik. Hasonlóan kimagasló épített érték a magtár épülete, ami fokozott védettséget élvező műemlékként van nyilvántartva, egyrészt építészeti

megoldásai, de főként az agrár- és növénytermesztés-technológiai jelentősége miatt. Kisebb jelentőségű, de mindenképp figyelemre méltó az egykori istálló épülete, amiben a XX. században szolgálati lakásokat alakítottak ki, de eredetinek vélhető építészeti formavilága ennek ellenére is megfigyelhető. A kertben, pontosabban alatta található a pincerendszer, amely létesítésének pontos dátumát nem ismerjük ugyan, de egyértelműen meghatározza a terület használatát és a kert szerkezetét, tehát történeti, építészeti, borászati jelentősége mellett fontos a funkciós szerepe is. A kertnek ezen oldalán húzódik egy kialakításából és anyagából ítélve régóta itt álló kőkerítés, amely esztétikai értéket is képviselhetne, amennyiben nem lenne több ponton súlyosan károsodva.

27. ábra: Épített értékek (alaptérkép: saját helyszínrajz)

Természetesen nem maradhat ki a listából a templom sem, amely a legmeghatározóbb településképi elem, emellett a kastélyt és a kertet is nagyszerűen kiegészíti, mind látványát, mind funkcionalitását tekintve. Ebbe a kategóriába vettem továbbá az egykori Fő utcát, melynek hasonló településképi jelentősége megfigyelhető az arról készült képeslapokon, valamint a helyszínbemjárás során is meg tapasztalhattam. Ez elsősorban az út menti telkek szalagos felosztásának és az ebből adódó következetes beépítési módnak köszönhető. A gazdasági udvaron több olyan melléképület is áll, amely bár valószínűleg nem történeti épület, de a pozíciójában történeti és régies, népies kialakítású, tehát előnyben részesítendő a modern és tájidegen hangárépületekkel szemben. Végül

pedig szeretném megemlíteni a Kutatóintézet épületét, ami ugyancsak nem építészete, de még csak nem is elhelyezkedése miatt fontos, hanem jelenlétének és munkásságának a településre gyakorolt hatásai okán.

TERMÉSZETI ÉRTÉKEK

A következő kategóriába tartozik minden olyan elem, amely bármilyen minőségű természeti jelentőséggel bír. Ide soroltam tehát minden zöldfelületet, növénycsoportot és -egyedet és egyéb elemeket, melyek vagy ökológiai vagy esztétikai szempontból fontosak. Ismét a legmeghatározóbbal kezdeném, magával a kastélykerttel, ami elsősorban reprezentatív és rekreációs funkciókat tölt be, valamint magába foglalja a pince épületeit, nem melleleg pedig meghatározza a kastély mikroklímáját is. Településképi szempontból két jelentős kettős fasor húzódik: egy a Fő utca mentén, ami az 1940-es évekből származó képeslapokon is megfigyelhető, tehát természeti és történeti értéknek is számít, a másik pedig a kastélyt a Kutatóintézettel összekötő Fleischmann utca két oldalán futó nyírfa (*Betula pendula*) állomány. A másik jelentős zöldfelület a Kutatóintézet épülete körül kialakított díszkert, amelyet fajgazdagsága és az itt elhelyezett emlékszobrok tesznek igazán értékessé.

28. ábra: Természeti értékek (alaptérkép: saját helyszínrajz)

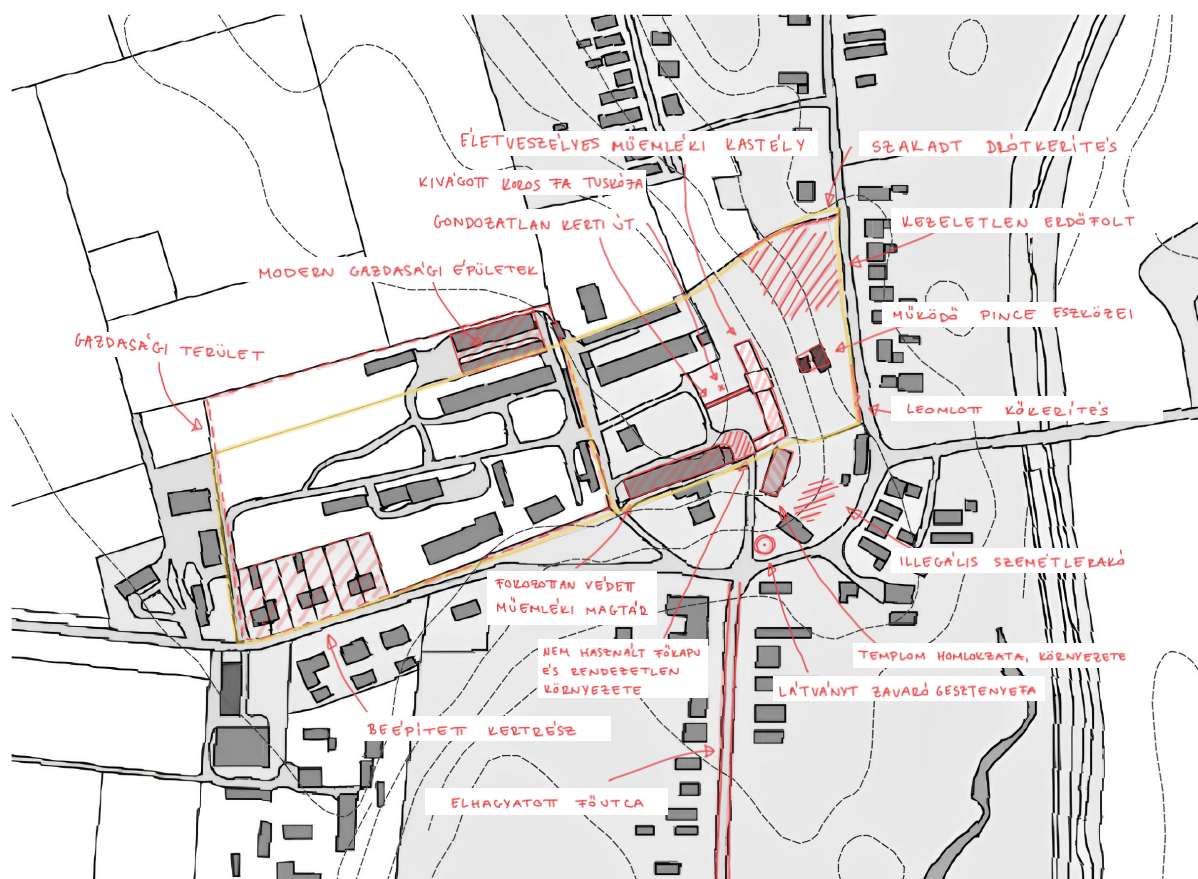
ÉRTÉKES NÖVÉNYÁLLOMÁNY

[illegible]

44

6.2. Konfliktusok, problémák

A problémás elemek, kialakult konfliktusok áttekintésére szintén elkészítettem egy külön térképet. Erre többek között azért is volt szükség, mivel több objektum rendelkezik ugyan történeti vagy természeti jelentőséggel, ennek ellenére jelenlegi állapotuk és fenntartásuk nem tükrözi az értéküket. Ezen a térképen, illetve ebben a kategóriában tehát több, már értékként felsorolt elem kerül kifejtésre, ezúttal problematikus oldalukról.

30. ábra: Konfliktusok a kastély környezetében (alaptérkép: saját helyszínrajz)

Véleményem szerint a leglényegesebb probléma, ami a helyszínen fennáll, az az ófalu szinte teljes elszakadása az aktív és fejlődő településrésztől, amit tovább fokoz, hogy a kastély állami tulajdonban van, és mivel az államnak nem prioritása ezzel a kastéllyal foglalkozni, az önkormányzatnak pedig nem kifizetődő, akármennyire is jelentős településtörténeti emlék, a terület leromlása egyre inkább megnyilvánul.

Ez tágabb értelemben megnyilvánul a Fő utca egykori képét nyomokban tükröző jelenlegi állapotában, de a főbb épületek – a kastély, a magtár és a templom – is hasonlóan elhanyagoltak, statikai és esztétikai szempontból sok sérelem érte őket az elmúlt évtizedek során. Nagyjából visszafordíthatatlan seb a leválasztott és beépített kertrész, amely – bár a kert történetileg gazdasági

használatban lévő felén fekszik – valószínűleg már sosem lesz szerves része a területnek. Ezzel szemben a kastély hátsó kertjében található pince bejárati épületei túl hangsúlyosak mind a kertszerkezet, mind a látvány szempontjából, viszont olyan történeti jelentőséggel bírnak, ami megkövetelné az azt megillető külalakot és a megfelelő térszerkezeti pozíciót.

Az épített környezetnél már csak a természetes elemek viselik jobban a magára hagyatottság jeleit: a kert szerkezete gyakorlatilag megszűnt létezni, több területen már a minimális zöldfelület-fenntartási munkálatokat sem végzik el. A területnek az aktívan használt felén pedig nincs hajlandóság, illetve igazából már jelentősége sem, hogy különösebb erőfeszítéseket tegyenek a kulturális örökségnek a védelmére, vagy legalább arra, hogy ne rontsanak az amúgy sem fényes állapoton – és ez a mezőgazdaságtól nem is feltétlen várható el.

A növényállomány, elsősorban a fák nagy része korát, fajtát, megjelenését vagy funkcióját tekintve értékes, azonban kezelés hiányában ezek megbetegedhetnek, balesetveszélyessé válhatnak – ami az emberi jelenlét hiányában is releváns lehet – és elpusztulhatnak, ez nagy veszteséget jelentene természeti és örökségvédelmi szempontból is. Mindemellett azonban megtalálható számtalan invazív taxon is, amelyeknek eltávolítása ugyancsak az értékes állomány fennmaradását, továbbá az épített elemek épségét és a terület kisebb mértékű elvadulását szolgálná.

7. JAVASLATOK

Az értékek és problémák számba vétele volt az első lépés a helyszín megőrzéséért tett úton. Azért azonban, hogy ténylegesen el lehessen indulni a kastély és környezetének megújulásának és fennmaradásának irányába, a korábbi elemzés alapján össze kellett foglalnom a területben rejlő lehetőségeket, pozitívumokat, és a veszélyeket, negatívumokat – ebben pedig a SWOT elemzés volt segítségemre, a következőkben az így megállapított tulajdonságokat fogom kifejezni. Azonban mivel egy ilyen komplex helyzetben nehéz szétválasztani az érték megőrzését a konfliktus feloldásától, hiszen a megoldás mindkettő kérdésre többnyire egy és ugyanaz, ezért nem is próbálok meg erőszakkal elkülöníteni őket.

Elsőként szeretném sorra venni azokat az aspektusokat, melyekre kiemelt figyelmet szükséges fordítani, és azokat a problémákat, melyek megoldása véleményem szerint elengedhetetlen valamilyen hosszú távú tervezés megalapozásához.

Ahogy már említettem – és ahol a legtöbb hasonló projekt elakad –, a legmeghatározóbb probléma a terület fejlesztésével és revitalizációjával kapcsolatban: az érdekellentét és a pénzhiány. Ebből kifolyólag kardinális a tulajdonviszonyok rendezése és egy olyan kompromisszumos terv elkészítése, amely nem lehetetleníti el a műemléki épületeket – a kastélyt és a magtárat – megillető restaurálási folyamatokat. Ezzel együtt értelemszerűnek tartom az ófalut a jelenlegi faluközponttal és a Kál-Kápolna vasútállomással összekötő infrastruktúra kiépítését, valamint az ófalu belső szerkezetének felújítását.

Természetesen mindennek csupán akkor van értelme és haszna, ha a felújított épületeket és területeket megfelelően fel is tudjuk használni, oly módon, hogy a kialakított rendszer ellátja saját magát és célszerűen meg is térül a belé fektetett pénz és energia. Ezért tartom fontosnak a Kutatóintézettel való szoros viszony fenntartását, sőt megerősítését a projektbe való bevonásukkal, hiszen ez a fejlesztés egyrészt nekik is hasznukra válna az Intézet jelentőségének megőrzése okán, másrészt az ő segítségével lehetne kialakítani egy olyan agroturizmusra épülő létesítményt, amely méltó az uradalom, a település és a Kutatóintézet történelméhez.

Adottak a mezőgazdasági területek, a növénynemesítő szakemberek, az egyedülállóan kialakított és berendezett magtár és a történeti gyökerekkel rendelkező pincészet. Ha ezt kiegészítené a kastély épületének és kertjének eredeti pompája, Grassalkovich munkásságának megőrzése, a betelepített német telepesek életének bemutatása és a település dohánytermesztő múltjának felelevenítése, egy olyan átfogó és összetett kulturális és természettudományi élményeket nyújtó helyszínné válhatna, amelyet a magyar kertörökségvédelemnek még nem volt alkalma megvalósítani, és amelyre büszkén tekinthetne nem csak hazai, de európai viszonylatban is.

Persze önmagában talán ez sem ér sokat, de ha például lenne egy országos program, ami Grassalkovich I. Antal munkásságának felelevenítésére és köztudatba helyezésére fókuszálna, központjául a főúrhoz hasonlóan a gödöllői kastélyt neveznénk ki, és amelynek keretein belül a kifejezetten általa építtetett helyszínek fejlesztése lenne a cél, úgy a kompolti birtok egy tökéletes alkalom lenne a debrői uradalom „visszaállításának” kiindulásaként, hiszen egykor annak is központjául szolgált. Mindez pedig megoldást és egyfajta előnyt jelentene a konkurenciát jelentő más felújításra váró helyszínnel szemben.

8. ÖSSZEGZÉS

A dolgozatom összefoglalása a vizsgálathoz hasonlóan elsősorban két részre bontható: a történeti kutatás során összegyűjtött tudás, és a jelenlegi állapot felmérésének és kiértékelésének konklúziójára. Erre véleményem szerint azért is van szükség, mivel nagyon különböző következtetéseket tudtam levonni, amikor a helyszínt csak az egyik vagy csak a másik aspektusában szemléltem.

Úgy gondolom, a történeti áttekintésem egyértelművé teszi, hogy a kompolti Grassalkovich-kastély egy különleges, figyelemre és tiszteletre méltó helyszín, ahogy Grassalkovich I. Antal munkásságának is meghatározó darabja. Történelmi jelentősége hatalmas optimizmusnak adhat okot a szakmán belül és kívül is, hiszen bár kertépítészeti hordereje nem nagy, a Grassalkovichok emlékezetének fennmaradásának fontos eleme, továbbá a hazai építészeti és kertörökség számára precedensértékű lehetőséget kínál.

Ezekkel a bizakodó érzésekkel és gondolatokkal láttam hozzá az aktuális állapot vizsgálatához, ami enyhén fogalmazva is kiábrándító és csalódást keltő időszaka volt a dolgozat elkészítésének, mivel az értékelő fejezetben tárgyalt körülmények nem adnak okot sem bizakodásra a helyszín jövőjével kapcsolatban, se nem szolgálnak az addig megismert történeti értékek hű bizonyítékául. Nagyon hálás vagyok, hogy mindezek után volt időm félretenni az írást, mert így bőven nyílt alkalmam átgondolni, hogy mit is szeretnék elérni ezzel a kutatással, egyáltalán miért kezdtem el ezzel a témával foglalkozni, ezért amikor vissza kellett üljek befejezni és véglegesíteni a vizsgálataimat, új szemmel tudtam tekinteni minden konfliktusra, minden nehézségre, amit valamennyi hasonló helyszín a feldolgozására vállalkozók elé tár.

Végül, a javaslatok mintájára, mindent összevetve, levontam a záró következtetéseket: a történeti értékek fényében vizsgálva a jelenlegi helyzetet, a kastélyban és környezetében számos potenciál rejtőzik, melyeket értő szemek és kezek munkájával igazán jelentőségteljes és prominens szakmai és turisztikai célponttá lehetne alakítani.

A helyszín gazdag és izgalmas történeti hátterét, illetve az azokon alapuló értékek és megoldandó problémák kiaknáztatlan lehetőségeit talán mi sem illusztrálja jobban, mint hogy bő egy évvel a kutatás megkezdése után sem érzem alábbhagyni a lelkesedésemet a témával kapcsolatban, ezért is nagy öröömre szolgálna és remélhetőleg elégedettséggel töltene el, ha a jövőben a vizsgálataimat diplomamunka készítésének keretein belül folytathatnám.

9. IRODALOMJEGYZÉK

9.1. Írott források

- BAKÓ 1994 Bakó Ferenc: Kompolt község településnéprajzának vázlata, in: Novák László (szerk.): Néprajzi tanulmányok Ikvai Nándor emlékére I. (1994), 173-185.
- BAKÓ 1996 Bakó Ferenc: Borpincék történeti-néprajzi kutatása a Felföldön, in: Agria 31.-32. – Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis (Eger, 1995-96), 243-244.
- B. GÁL 1993 B. Gál Edit: Kastélyok, fogadók a 18. században, História 1993/5-6., 21-22.
- B. GÁL 1994 B. Gál Edit: A deprő-parádi uradalom átvételi leltára 1777-ből, in: Agria 29.-30. – Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis (Eger, 1993-94), 139-158.
- DÓKA 2001 Dóka Klára: A Grassalkovichok telepítési politikája, in: Horváth László (szerk.): Grassalkovichok emlékezete – A 2000. szeptember 21-ei, Hatvanban megrendezett tudományos konferencia kibővített anyaga – Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 15. (Hatvan, 2001), 27-29., 35-36., 43-44.
- ÉBLE 1909 Éble Gábor: A deprő-parádi hitbizományi uradalom története, Századok - 1909, 118-120., 125., 128.
- FODOR 1990 Fodor László: Gótikus kelyhek Kompoltról, in: Agria 25.-26. – Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis (Eger, 1989-90), 381-387.
- HEVES 2003 Heves Megyei Hírlap, 237. szám, 6. (Heves, 2003.10.10.)
- KELÉNYI 2001 Kelényi György: Grassalkovich Antal, a műpártoló, in: Horváth László (szerk.): Grassalkovichok emlékezete – A

2000. szeptember 21-ei, Hatvanban megrendezett tudományos konferencia kibővített anyaga – Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 15. (Hatvan, 2001), 83-90.
- KOVÁCS 1966 Kovács Béla: Elpusztult középkori kolostorok Heves megyében, in: Agria 4. – Az Egri Múzeum Évkönyve – Annales Musei Agriensis (Eger, 1966), 83-84.
- LÁBADI 2003 Lábadi Károly: I. Grassalkovich Antal, a templomépítő, in: Gödöllői Múzeumi Füzetek 5., Gödöllői Városi Múzeum (Gödöllő, 2003), 17-25.
- VAJDAI 2001 Vajdai Ágnes Viktória: A Grassalkovichok barokk kertépítésze, in: Horváth László (szerk.): Grassalkovichok emlékezete – A 2000. szeptember 21-ei, Hatvanban megrendezett tudományos konferencia kibővített anyaga – Hatvany Lajos Múzeum Füzetek 15. (Hatvan, 2001), 91-112.
- VARGA 1998 Varga Kálmán: Egy kastélyépítő főúr a 18. században: Grassalkovich I. Antal – Műemlékvédelmi Szemle, Budapest, 1998/2. szám, 121-136.
- VARGA 2001 Varga Kálmán: Grassalkovich (I.) Antal személyiségének tükröződése kastélyépítészetében, in: Korkes Zsuzsa (szerk.): Kutatások Pest megyében, Tudományos Konferencia III. – Pest Megyei Múzeumi Füzetek 3. (Szentendre, 2001), 357-364.

9.2. Internetes források

- INT01 Központi Statisztikai Hivatal, Helységnévtár, Kompolt www.ksh.hu (2024. 01. 06.)

INT02	Ki kicsoda a magyar régészetben (online kortárs lexikon, szerk.: Bozóki-Ernyey Katalin): Domboróczki László, kikicsoda.regeszet.org.hu (2024.01.06.)
INT03	Arcanum Térképek Adatbázis, maps.arcanum.com
INT04	fentről.hu , fentrol.hu
INT05	Kompolt Község Honlapja, kompolt.hu

10. ÁBRAJEGYZÉK

1. ábra: A kompolti Grassalkovich-kastély főbejárata (saját fotó).....	9
2. ábra: Kompolt elhelyezkedése Magyarországon és Heves vármegyében, valamint a kastély elhelyezkedése Kompolton (Google Maps)	10
3. ábra: Fent a kompolti Faluház (INT04), jobbra az általános iskola és óvoda, a kézilabda csarnokkal és műfüves focipályával (Balázs Zoltán).....	13
4. ábra: Grassalkovich I. Antal portréja (VARGA 1998, 122.)	14
5. ábra: A gödöllői kastély homlokzata és a Grassalkovich-stílus általános ábrázolása (KELÉNYI 2001, 84., 85.) ...	18
6. ábra: A gödöllői Felsőkert egykori vadgesztenye fasora, 2000-ben (VAJDAI 2001, 107.)	19
7. ábra: Első katonai felmérés, 1783 (INT03).....	21
8. ábra: Második katonai felmérés, 1858 (INT03).....	22
9. ábra: Kataszteri térkép, 1886 (INT03).....	23
10. ábra: Harmadik katonai felmérés, 1878 (INT03).....	23
11. ábra: A kastélykert kialakítása a kataszteri térképen, 1886 (INT03).....	24
12. ábra: Negyedik katonai felmérés, 1941 (INT03)	25
13. ábra: Képeslap a kastély első homlokzatáról, 1940-es évek (gallery.hungaricana.hu)	25
14. ábra: Képeslapok a templomról, és a Fő utcáról a kastély felől nézve, 1940-es évek (gallery.hungaricana.hu).....	26
15. ábra: Képeslapok a kastély hátsó homlokzatáról és kertjéről, 1940-es évek (gallery.hungaricana.hu).....	26
16. ábra: Ortofotó, 1965 (INT04).....	27
17. ábra: Topográfiai térkép, 1970 (INT04).....	27
18. ábra: A kastély főbejárata és az előkert részlete 1984-ben (jobbra), és a volt istálló épülete 1997-ben (balra) (VARGA 1998)	28
19. ábra: Ortofotó, 1999 (INT04).....	28
20. ábra: Ortofotó, 2014 (INT04).....	29
21. ábra: Képek a kastély épületéről (2024.03.01., saját fotók).....	34
22. ábra: Képek a magtárról, az istállóról, a templomról és a pincéről (2024.03.05., saját fotók).....	36
23. ábra: Képek a kertről, a fákerről (2024.04.12., saját fotók).....	38
24. ábra: Felmérés az első és a hátsó udvar jelentősebb faegyedeiről (alaptérkép: 2014-es ortofotó).....	38
25. ábra: Képek a gazdasági udvarról és a Kutatóintézettről (2024.04.12., saját fotók)	40
26. ábra: Saját készítésű helyszínrajz a kastély környezetéről, a fontosabb objektumok megjelölésével.....	41
27. ábra: Épített értékek (alaptérkép: saját helyszínrajz).....	42
28. ábra: Természeti értékek (alaptérkép: saját helyszínrajz)	43
29. ábra: A kastélykert értékes növényállománya (alaptérkép: saját helyszínrajz).....	44
30. ábra: Konfliktusok a kastély környezetében (alaptérkép: saját helyszínrajz)	45

11. MELLÉKLETEK

NÉPESSÉG, LAKÁSÁLLOMÁNY, TERÜLET				
Időpont	Lakónépesség	Lakások száma	Területnagyság (hektár)	
2023.01.01.	1 869	741	2 273	
2022.10.01. (a népszámlálás időpontjában)	1 890	741	2 273	
2021.01.01.	1 826	762	2 273	
2020.01.01.	1 834	762	2 273	
2019.01.01.	1 858	762	2 273	
2018.01.01.	1 898	762	2 273	
2017.01.01.	1 940	762	2 273	
2016.01.01.	1 971	762	2 273	
2015.01.01.	1 981	761	2 273	
2014.01.01.	2 003	760	2 273	
2013.01.01.	2 021	760	2 273	
2012.01.01.	2 038	760	2 273	
2011.10.01. (a népszámlálás időpontjában)	2 066	760	2 273	
2010.01.01.	2 136	790	2 273	
2009.01.01.	2 174	789	2 273	
2008.01.01.	2 249	784	2 273	
2007.01.01.	2 265	778	2 273	
2006.01.01.	2 258	774	2 273	
2005.01.01.	2 247	772	2 273	
2004.01.01.	2 261	770	2 272	
2003.01.01.	2 242	770	2 272	
2002.01.01.	2 206	768	2 272	
2001.02.01. (a népszámlálás időpontjában)	2 186	767	2 272	
2000.01.01.	2 090	770	2 272	
1999.01.01.	2 093	767	2 272	
1998.01.01.	2 089	766	2 272	
1997.01.01.	2 099	764	2 272	
1996.01.01.	2 130	763	2 272	
1995.01.01.	2 147	762	2 272	
1994.01.01.	2 038	756	2 272	
1993.01.01.	2 026	755	2 272	
1992.01.01.	1 981	747	2 272	
1991.01.01.	2 002	737	2 272	
1990.01.01. (a népszámlálás időpontjában)	2 050	733	2 272	

1. melléklet: Kompolt népességének változása (INT01)

NEMZETISÉGI ÉS VALLÁSI MEGOSZLÁS				
A helység lakóinak nemzetiségi kötődése 2022-ben			A helység lakóinak vallási összetétele 2022-ben	
magyar	90,4%		római katolikus	34,4%
cigány (roma)	16,4%		egyéb keresztény felekezethez tartozó	2,9%
német	2,2%		református	1,8%
szlovák	0,2%		egyéb katolikus	1,4%
román	0,1%		görög katolikus	0,3%
örmény	0,1%		evangélikus	0,1%
szerb	0,1%		izraelita	0,0%
görög	0,1%		ortodox keresztény	0,0%
horvát	0,1%		egyéb vallási közösséghez, felekezethez tartozik	0,4%
ukrán	0,0%		vallási közösséghez, felekezethez nem tartozik	14,5%
szlovén	0,0%		nem kívánt válaszolni, nincs válasz	44,2%
lengyel	0,0%			
bolgár	0,0%			
ruszin	0,0%			
egyéb, nem hazai nemzetiség	2,1%			
nem kívánt válaszolni, nincs válasz	9,5%			

2. melléklet: Kompolti népességének nemzetiségi és vallási megoszlása (INT01)

3. melléklet: Az egykori „Falú”, azaz a Fő utca (ma Hámán Kató u.) és az uradalmi terület térképe, 1841-ből (BAKÓ 1994, 179.)

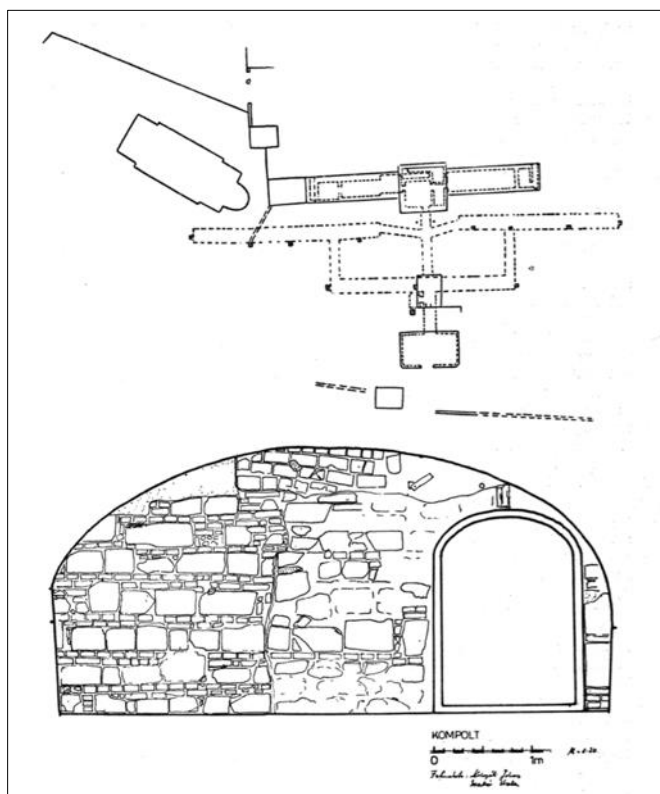
4. melléklet: A Grassalkovich I. Antal által felvásárolt Pest környéki helységek (DÓKA 2001, 29.)

Település neve	1715 család	1720 család	1785 fő	1828 fő	1850 k. fő
Hatvan	55	162	2 028	2 088	2 272
Kál	–	–	1 649	2 221	2 289
Kompolt	1	1	858	1 210	1 293
Parád	3	7	879	861	2 000
Szentdomonkos	10	10	418	524	492
Tótfalu	14	15	757	1 011	1 182

5. melléklet: Kompolt telepítésének alakulása a XVIII-XIX. században (DÓKA 2001, 43.)

A herceg GRASSALKOVICH-féle uradalmak örökösei.				
Báró utóbb gróf Gyarakai Grassalkovich Antal				
szül.: Urményben 1698 március 6-án; 1716-ban kir. kincstári kamarai ügyész; 1730-ban a királyi ügyek igazgatója; 1732 május 20-ától báró, 1741 április 5-én gróf rangot nyert 6 és gyermekei: Antal, Franciska, Klára, Mária és Teréz; 1748-ban a m. kir. kincstári kamara elnöke lett; 1751-ben koronőr, v. b. t. tanácsos, kir. főlovászmester, Nógrádmegye főispánja; † 1771 decz. 1-én. 1-66 neje: Lang Erzsébet. Esk.: 1722 ján. 2-án, † 1729 okt. 6-án gyermektelenül; 2-ik neje: báró Zetényi Klobusiczky Kristina. Esk.: 1731 decz. 30-án, † 1738 decz. 30-án, Pesten; 3-ik neje: báró Zetényi Klobusiczky Teréz, özv. gróf Forgáchné. Esk.: 1752 febr. 9-én, † Gödöllőn 1781 decz. 20. gyermektelenül.				
II. iz:				
2-től	Franciska grófnő	Antal (herceg)	Klára grófnő	Anna-Mária grófnő
Szül.: 1732 nov. 10-én, † 1779-ben.	Szül.: 1733 aug. 24-én, † 1794 jun. 5-én Bécsben, v. b. t. tanácsos, cs. kir. kamarás; kir. kincstári tanácsos; Bodrog- és utóbb Zólyommegye főispánja; 1784-ben bíró, herceg.	Szül.: 1735 aug. 18-án. Férje: gróf Galanthai Esterházy Gábor, gróf Esterházy Ádámnak és nejeének gróf Berényi Erzsébetnek fia. Esk.: 1755-ben.	Szül.: 1736 szept. 17-én. Férje: gróf Haller Gábor, tabornok; gróf Haller Gábornak és nejeének gróf Karolyi Klárának fia. Esk.: 1754-ben.	Szül.: 1738 aug. 13-án, † 1769-ben. Férje: gróf Gyimesi Forgách János, gróf Forgách János csongrádi főispánnak és nejeének gróf Cziráky Margitnak fia, született 1724-ben, † 1774-ben.
III. iz:	Draskovich Anna-Mária grófnő	Neje: herceg Esterházy Anna Mária, szül.: 1739 február 27-én.	Unokái a bajai uradalmat örökölték.	Unokái a hatvani uradalmat örökölték.
Férje: gróf Csáky József, kinek fiai a komjáti és ivánka uradalmat és a pozsonyi házat örökölték.				
III. iz:	Gróf Forgách Antal Neje: gróf Grassalkovich Ottilia. (Folytatását lásd alább a III. izen.)			
IV. iz:	Antal (herceg)	Anna-Mária grófnő	Ottilia grófnő	Mária Erzsébet grófnő
Szül.: 1771 szept. 12-én, † 1841 szept. 29-én Gödöllőn; cs. kir. kamarás; v. b. t. t.; Szent István-rend nagyk. Csongrád várm. főispánja. Neje: herceg Esterházy Mária Leopoldina, szül.: 1770 nov. 15-én, † 1864 decz. 21. Bécsben, cs. kir. esk. és jutotah. Esk.: 1793 július 25-én. A család utolsó férfisarja. Csödbe jutott. (Lásd csödületit perét az Orsz. Ltárban.)	Szül.: 1760 jul. 29-én, † 1815 május 10-én Pozsonyban, eltem. Hédervárott. Férje: gróf Lócsi és Hédervári Viczay Mihály, szül.: 1757 jul. 25-én, † 1831 május 18-án Hédervárott. Esk.: 1775 jun. 15.	Szül.: 1764 apr. 18-án. Férje: gróf Gyimesi Forgách Antal, gróf Forgách János csongrádi főispánnak és nejeének gr. Grassalkovich Teréznek fia, született 1761-ben. Esk.: 1779 okt. 15-én.	Szül.: 1767 szept. 6-án. Férje: gróf Esterházy Ferenc, gr. Esterházy Fer. mosonyi főispánnak és nejeének Durville Antóniának fia. Szül.: 1758 febr. 6-án, † 1815 nov. 18. Cs. és kir. kamarás, a cseklézi uradalom örököse. Ő alapította a család cseklézi ágát. Cseklész legközelebbi birtokosa, fia József, a ki született 1791-ben, † 1847-ben.	
V. iz:	Gróf Viczay Károly	Gróf Viczay Ferenc	Gróf Viczay Karolina	Gróf Forgách Antal
Szül.: 1802 máj. 29-én, † 1867 okt. 19-én Hédervárott. Neje: gróf Belasi Khuen Mária, szül.: 1811 apr. 2-án, † 1848 márcz. május 6-án. Esküvő: 1837 szept. 10-én.	Szül.: 1779 jul. 24-én, † 1836 máj. 13-án, eltem. Hédervárott. Neje: gróf Zichy Ádám fia, gróf Zichy Károlynak és nejeének Khevenhüller-Metsch Anna Mária leánya. Szül.: 1782 március 15-én, † 1819 jul. 23-án Orosvárt, eltem. Hédervárott.	Szül.: 1780 okt. 10-én, † 1839 febr. 13-án Nuštar-ban. Férje: gróf Belasi Khuen Antal, † 1825 febr. 25-án. Fia: Antal, szül. 1817 febr. 25-én Pozsonyban, † 1866 máj. 21-én Monostorban. Ennek fia gróf Khuen-Hédervári Károly, a volt horvát bán és magyar miniszterelnök, a gróf Viczay birtokok örököse.	Szül.: 1851 decz. 1-én. Cs. és kir. kam.; ő örökölte 1841-ben nagyanyjától szül. gróf Grassalkovich Teréztől a debrői uradalmat Hevesmegyében.	
VI. iz:	Gróf Viczay Adolf	Gróf Viczay Gyula	Gróf Viczay Héder	Gróf Viczay Antónia
Szül.: 1804 aug. 12. Neje: gr. Liechowsky Leokadia, szül.: 1816 május 6-án. Esküvő: 1837 szept. 10-én.	Szül.: 1854 szept. 28-án Lódson, † 1861 jun. 16-án Sopronban, eltemetve Hédervárott.	Szül.: 1807 aug. 2-án, † 1873 decz. 23-án Hédervárott. Mint a család utolsó férfi tagja sirba vitte a Viczay nevet. Neje: gróf Zichy Alexandra, szül.: 1821 nov. 27-én, † 1854 okt. 3-án Lódson, eltemetve Hédervárott.	Szül.: 1812 febr. 5-én. 1. Férje: gróf Esterházy Pál, gróf Esterházy Imrénének és nejeének Pallavicini Teréziának fia, † 1857 máj. 11-én. Esk.: 1835 március 16-án. 2. Férje: Mengen Adolf.	

6. melléklet: A Grassalkovich család leszármazási ágai (ÉBLE 1909, 133.)

7. melléklet: Az uradalmi pince alaprajza és bejáratának rajza (BAKÓ 1994, 181.)

NYILATKOZAT

Lukács Balázs István (hallgató Neptun azonosítója: *QFDOKE*) konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / **nem javaslom**¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem^{*2}

Kelt: Budapest, 2024. október 31.

G. Tar János

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

NYILATKOZAT

a szakdolgozat nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: Lukács Balázs István
A Hallgató Neptun kódja: QFD0KE
A dolgozat címe: A kompolti Grassalkovich-kastély és környezetének történeti kutatása
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: Tájépítészeti, Településtervezési és Dísznövénykertészeti Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Kertművészeti és Kertépítészeti Tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumba. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után

nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem MATER Hallgatói Dolgozatok repozitóriumban.

Kelt: Budapest, 2024. október 31.

Hallgató aláírása